

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Bakalářská práce

Toponyma v okolí Telče

Vedoucí práce: Mgr. Iva Mrkvičková, Ph.D.

Vypracovala: Andrea Smejkalová

České Budějovice 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 23. dubna 2013

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. Ivě Mrkvičkové, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky a rady, za ochotu a vstřícný přístup. Ráda bych poděkovala své rodině a přátelům, kteří mne při vytváření této práce podpořili.

Anotace

Tato práce se zabývá problematikou oikonym v okolí Telče. Nejprve je v teoretické rovině popsána vědecká disciplína onomastika, její rozdělení a hlavní cíle zkoumání. Následuje stručný popis vývoje této vědní disciplíny až po současné postavení. Další část práce je věnována toponomastice, nauce o místních jménech. V teoretické rovině je vyložena definice toponomastiky, hlavní předmět a cíle zkoumání. Poté je nastíněno rozdělení toponomastiky a blíže charakterizována stěžejní oblast této práce – kategorie oikonym. Další část práce zahrnuje rozdělení místních jmen, později rozdělení zeměpisných jmen z hlediska slovotvorného a významového. Praktická část je věnována rozboru názvů oikonym v okolí Telče a jejich zařazení do příslušných kategorií podle významového hlediska, to znamená podle významu slova základního, od kterého jsou odvozena. V závěru práce jsou výsledky rozboru porovnány a zhodnoceny na základě hypotézy J. Davida.

Toponyma v okolí Telče

Annotation

This work deals with the problems of oikonyms around the town Telč. First there is a theoretical description of the scientific discipline onomatology, its classification and main objectives of the investigation. Then there is a brief description of the development of this scientific discipline until its current position. The next part of this work is concentrated on toponomastics, the study of place names. On a theoretical level there is a definition of toponomastics, its main topic and objectives of the investigation. Then there is an outline of toponomastics classification and a closer characteristic of the main topic of this work – the category of oikonyms. The next part of the work includes a classification of place names and then a classification of geographic names from a viewpoint of word formation and meaning. The practical part of this work contains an analysis of names of oikonyms around the town Telč and its classification into an appropriate category according to the meaning viewpoint. That means according to the meaning of the fundamental word from which they are derived. The results of the analysis are compared and evaluated on the basis of the hypothesis of J. David at the end of this work.

Toponyms in the area of Telč

Klíčová slova:

Onomastika, toponomastika, toponymum, oikonymum, klasifikace, hledisko slovotvorné, hledisko významové, dialektologie

Key words:

Onomastics, toponomastics, toponymum, oikonymum, classification, word-formation aspect, the aspect of meaning, dialects

Obsah

1. Úvod	7
2. Onomastika	9
2.1 Vývoj české onomastiky	9
2.2 Rozdělení onomastiky	10
3. Toponomastika.....	11
3.1 Toponyma	12
3.1.1 Rozdělení zeměpisných jmen.....	13
4. Místní jména	15
4.2 Způsoby třídění místních jmen.....	16
4.2.1 Klasifikace z hlediska slovotvorného.....	16
4.2.2 Klasifikace z hlediska významového.....	18
5. Faktory ovlivňující studium zeměpisných jmen vlastních	22
Filologie	22
Dialektologie	22
Metoda jazykového zeměpisu	23
5.1 Dialektologie v oblasti Telče.....	24
5.1.1 Hláskosloví.....	24
5.1.2 Tvarosloví	25
5.1.3 Tvoření slov	26
5.1.4 Lexikum	26
Vliv cizích zeměpisných jmen	27
6. Metodologie analýzy názvů oikonym v okolí Telče.....	28
7. Zařazení oikonym do kategorií podle V. Šmilauera.....	29
8. Závěr.....	62
9. Seznam literatury a použitých zdrojů.....	64

1. Úvod

Cílem této bakalářské práce je analýza jednotlivých názvů oikonym v okolí Telče a následně jejich zařazení k příslušným kategoriím, které jsou stanoveny na základě rozboru odborné literatury. Dalším cílem je potvrdit či vyvrátit hypotézu Jaroslava Davida, který ve své práci, psané na Masarykově univerzitě v Brně společně s P. Rousem¹, nastínil předpoklad o tom, že nejvíce zastoupená jsou na Vysočině oikonyma, která vznikla z pojmenování osoby, případně skupiny lidí, druhou nejpočetnější skupinou jsou oikonyma vyjadřující přivlastnění a s vysokou frekvencí se objevují i oikonyma, která primárně pojmenovávají lokalitu.

V úvodní kapitole se věnuji vědní disciplíně onomastice, která se obecně zabývá vlastními jmény. Pokusím se postihnout hlavní předmět zkoumání onomastiky a využití poznatků onomastiky pro praxi. V následující podkapitole stručně nastíním vývoj české onomastiky až po její současné postavení v rámci jazyka. Následně se věnuji rozdělení onomastiky do jednotlivých tříd a podtříd, jak uvádějí příslušné publikace.

V další kapitole se podrobně věnuji problematice toponomastiky, která je považována za jednu z nejdůležitějších oblastí onomastiky. Nejprve se zaměřím na vymezení toponomastiky z hlediska definice, poté zmíním hlavní oblasti zájmu toponomastiky a cíle bádání této disciplíny. Nastíním i dnešní postavení toponomastiky v rámci jazyka. V rámci této kapitoly se nadále ve zkratce věnuji názvům obcí jako takovým, jejich výskytu na Telčsku a jejich všeobecné důležitosti. V rámci této kapitoly je vymezena samostatná podkapitola toponym, která mají pro moji práci rozhodující roli. Zároveň je tato část práce doplněna i o obecné rozdělení zeměpisných jmen.

Následující kapitola je věnována místním jménům, přičemž se podrobněji zmiňuji o oblasti oikonym, která tvoří nejdůležitější část mé práce v praktické části. Poté je nastíněno rozdělení zeměpisných, respektive místních jmen z hlediska slootovorného a významového podle koncepcí různých autorů.

V další části mé práce se věnuji vlivu faktorů, které se promítají do studia zeměpisných jmen. Stručně se zmiňuji o filologii, dialektologii a v neposlední řadě i

¹ *Neviditelní svědkové minulosti* [online]. 2006 [cit. 2013-04-16]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/11559/ff_d/TEXT_DEF.pdf.

vlivu cizích zeměpisných jmen, exonym. Jako velmi důležitá je vymezena samostatná podkapitola týkající se dialektologie a jejích specifik v okolí Telče. Podrobněji je zpracována oblast hláskosloví, tvarosloví, slovo tvorby a lexika.

V kapitole *Metodologie analýzy názvů oikonym v okolí Telče* se věnuji podrobně jednotlivým krokům, na základě kterých jsem názvy vybraných obcí zaznamenávala. Podrobně popisuji strukturu každého zaznamenaného hesla. Na základě zvolené klasifikace podle Vladimíra Šmilauera poté zařazuji jednotlivá oikonyma z okolí Telče do příslušných kategorií z hlediska významu.

V samotném závěru práce zhodnotím úspěšnost zjišťování a dostupnost informací o názvech obcí v okolí Telče, obtížnost jejich zařazování do vymezených kategorií a v neposlední řadě porovnáím mnou zjištěné poznatky s předpoklady Jaroslava Davida o frekvenci jednotlivých typů oikonym v okolí Telče, potažmo na celé Vysočině.

2. Onomastika

Pro každého jedince ve společnosti je důležitým faktorem ke komunikaci s ostatními lidmi slovní zásoba. Podstatnou část slovní zásoby zauímají kromě jmen obecných také jména vlastní neboli propria. Právě díky jejich významné specifičnosti a zvláštnosti funkcí vzniká nauka, která se jejich problematikou zabývá a tou je onomastika. Vlastní jména – *propria*, dále členíme, čemuž se budu věnovat v dalších kapitolách své práce.

Podle *Encyklopedického slovníku češtiny (2002)* je onomastika vědní disciplínou o vlastních jménech (*onymech/propriích*). V rámci českého prostředí považuje kolektiv autorů onomastiku za subdisciplínu jazykovědy s relativně značnou mírou autonomnosti (*Encyklopedický slovník češtiny, 2002: s. 293*). Onomastika se předně zabývá vlastními jmény, způsoby jejich tvoření, jejich povahou a v neposlední řadě také tím, jakým způsobem fungují a užívají se v běžném jazyce.

Obdobně chápe onomastiku Rudolf Šrámek: *„Onomastika je nauka o vznikaní a fungování propriálních pojmenovacích soustav, o jejich realizacích v konkrétních podmínkách společenských, časových a místních a o konkrétních prvcích těchto soustav.“* (Šrámek, 1999 : s. 51).

2.1 Vývoj české onomastiky

Česká onomastika je vědní disciplína, která se může pyšnit dlouholetou tradicí. Česká onomastika vstupuje do role samostatné vědní disciplíny až v poválečném období, přestože zájem o problematiku vlastních jmen sahá do hluboké minulosti. *„Nejstarší příspěvky o vlastních jménech nacházíme již v prvním českém naučném periodiku – v Časopisu České Museum. Ale kořeny jsou mnohem starší, pravděpodobně nejstarší práci, která již svým názvem signalizuje zájem o vlastní jména, je kapitola „Jména řek českých“ v Knížce slov českých...od Matouše Benešovského z roku 1587.“* (Nováková – Šlajsová, 1983: s. 283). Jako pravý počátek samotného onomastického bádání považuje Marie Nováková – Šlajsová první polovinu 19.století. *„Zájem o vlastní jména se projevoval v několika vědních oborech, již tehdy do jisté míry vyhraněných. Je to historie, geografie, archeologie, vlastivěda a samozřejmě jazykověda.“* (Nováková –

Šlajsová, 1983: s. 283). V současné době si onomastika vypracovala významnou pozici jako samostatná vědní disciplína, která je v českém prostředí spjatá především s lingvistikou a bohemistikou.

2.2 Rozdělení onomastiky

Podle tříd a podtříd vlastních jmen v rámci onomastiky rozlišujeme: *bionomastiku* (nauka zabývající se bionymy), *antroponomastiku* (zabývající se antroponymy – vlastními jmény osobními), *zoonomastiku* (zabývá se problematikou vlastních jmen zvířat), *fytonomastiku* (zabývající se vlastními jmény rostlin), *hydronomastiku* (řešící problematiku hydronym), *chrématonomastiku*, *toponomastiku*, *oikonomastiku*, *anoikonomastiku* a *oronomastika*. Encyklopedický slovník češtiny dále uvádí rozdělení onomastiky podle hlediska jejího funkčního využití na onomastiku funkční a literární (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: s. 293).

Jiné rozdělení přináší Rudolf Šrámek, který v rámci onomastiky vyčleňuje tři základní plány: geonymický, bionymický a chrématonymický (Šrámek, 1999: s. 16). Do plánu geonymického zahrnuje všechny třídy toponym a kosmonym. V rámci plánu bionymického vyčleňuje kategorie antroponym, pseudoantroponym a zoonym. Plán chrématonymický zahrnuje vlastní jména objektů, vztahů a jevů, které vznikají lidskou činností (Šrámek 1999: s. 16).

Vladimír Šmilauer při klasifikaci vlastních jmen vychází z rozdělení uvedeného v Pravidlech českého pravopisu z roku 1957, kde jsou vlastní jména rozdělena na *živé bytosti* – osoby, zvířata, národy, kmeny, obyvatelé, bytosti pohádkové, personifikované, nadpřirozené a podobně a na *neživé věci*, které zahrnují nebeská tělesa a souhvězdí, zeměpisné jevy, lidské výtvořiny a zařízení. Právě z toho důvodu Šmilauer uvádí, že nejčastěji zkoumanými oddíly onomastiky jsou *antroponomastika* - nauka o vlastních jménech lidských a *toponomastika*, nauka o vlastních jménech zeměpisných, geografických (Šmilauer, 1966: s. 8).

3. Toponomastika

Toponomastika představuje jednu z nejdůležitějších oblastí onomastického bádání. Toponomastika, také toponymie, toponymika, topografická onomastika, toponomatologie, geografická onomatologie, je podle Šmilauerovy definice nauka o vlastních jménech zeměpisných, geografických (Šmilauer, 1966: s. 9). Termín toponomastika je složeninou řeckých slov *topos* (místo) a *onoma* (jméno). Předmětem jejího zkoumání jsou tedy zeměpisné, geografické názvy s latinským označením geonyma.

Toponomastika důsledně vyžaduje spolupráci s ostatními vědními obory a zároveň je pro všechny tyto obory velmi užitečným nástrojem k dalšímu bádání. *„Toponomastika intenzivně a rozvážně pěstovaná přináší bohatý užitek všem vědám v ní se účastnícím.“* (Šmilauer 1966: s. 10). Podle Šmilauera toponomastika doplňuje jazykovědě znalosti o vývoji jazyka zvláště po stránce hláskoslovné a slovníkové. Toponomastika dále obohacuje znalosti dialektologické a antroponomastice poskytuje jména, která zanikla před začátkem větších soupisů osobních jmen. *„Počátky toponomastiky jako skutečné vědecké disciplíny s vlastní metodou a terminologií sahají do 19.století.“* (David, 2006: s. 12). Velmi populární bylo v této době v toponymech hledat praslovanské či indoevropské kořeny.

Toponomastika je nápomocná celé řadě dalších vědních disciplín, jako je dějepis, kterému toponomastika pomáhá při zjišťování postupu osídlení a sledování kulturních proudů, proměn sociálních i hospodářských. Toponomastika je také nedílnou součástí zeměpisu, kde je jejím hlavním úkolem stabilizovat a ustálit jména pro potřeby kartografů. Toponomastika je významným pomocníkem i dalších vědních disciplín jako je národopis, archeologie, historie, etnografie a další.

Hlavním cílem toponomastiky ovšem není pouze spojit poznatky ze všech těchto oblastí. Nejenže se snaží pomoci získat nové poznatky a informace, ale také se je snaží využít k poznávání vývoje lidské a národní společnosti. Studium toponomastiky výrazně pomáhá i dialektologie. Tím, že, odkrývá specifické nářeční zvláštností různých území, ulehčuje toponomastice práci v odhalování na první pohled zcela neprůhledných místních jmen.

Názvy obcí na Telčsku

Většina jmen v krajině pochází od původního obyvatelstva, osadníků. Na Vysočině tuto službu vykonali Slované a po nich kolonisté z německých zemí (David, 2006: s. 7). Pojmenování krajiny a objektů v ní přineslo nejen lepší orientaci v terénu, ale zároveň poskytlo i jakési polidštění území, které bylo obýváno dosud lidmi jiného jazyka. *„Udělování jmen tak bylo svým způsobem křtem, jenž pomohl osídlencům překonat odvčký lidský strach z neznámého a nastoloval pocit domova.“* (David, 2006: s. 8). Dodnes je v podstatě zeměpisné jméno nositelem historie pojmenovaného objektu, odráží jeho duši, možná tajemství včetně dávné historie lidí, kteří jméno objektu udělili. Místní jméno může být ukazatelem stáří daného místa nebo může být odkazem k době jeho založení.

3.1 Toponyma

Toponyma jinak také geonyma jsou vlastní jména zeměpisná. Toponyma neboli jména místní, zahrnují názvy sídlišť, jednotlivých domů, ulic, nábřeží, náměstí, sadů, význačných staveb (hrady, kostely, hostince), stejně jako třeba názvy různých samot, hájoven, továren, turistických chat apod. Všechna toponyma nacházející se na určitém území tvoří dohromady jeho toponymii (např. toponymie Slezska).

Encyklopedický slovník češtiny ((Encyklopedický slovník češtiny, 2002: s. 476) pak termín toponymum objasňuje jako vlastní jméno pozemských objektů, které leží v krajině a jsou kartograficky fixovatelné v mapových dílech. Toponyma jsou hlavním předmětem zájmu nejen onomastiky, ale zabývá se jimi i geografie. Z toho vyplývá, že toponyma se nedají zkoumat pouze v jedné rovině a při jejich studiu je potřeba brát ohled na provázanost jednotlivých disciplín, které se k toponymům vztahují, včetně složitosti toponyma jako takového. *„Každé toponymum, zejména to, které má za sebou dlouhý život, je jedinečným případem, objektem zkoumání, který vyžaduje individuální přístup a ostražitost při uplatňování analogií.“* (David, 2010: s. 8). Kolektiv Encyklopedického slovníku rozděluje dále toponyma podle druhu objektu, který

pojmenovávají na choronyma, oikonyma a anoikonyma. Rudolf Šrámek (1966) dělí toponyma na a) ***oikonyma*** (názvy osídlených objektů, včetně těch dnes již zpustlých – města a jejich části, vesnice, domy, hrady, továrny atd.) a právě již zmíněná b) ***anoikonyma*** (pojmenování objektů neosídlených, shrnutých do samostatné kategorie jmen pomístních - jedná se tedy o vodní toky, skály, pole atd.). Choronyma chápe jako součást toponym, a to především v oblasti anoikonym.

3.1.1 Rozdělení zeměpisných jmen

Vladimír Šmilauer (1966) rozděluje zeměpisná jména do tří hlavních oblastí. Jsou to:

➤ **Toponyma** – viz výše

➤ **Choronyma**

Mezi choronyma můžeme zařadit jména světadílů, oblastí, států, zemí, krajin, krajů, okresů (správních jednotek). Choronyma můžeme rozdělit na dvě skupiny podle toho, jakým způsobem tyto části zemského povrchu vznikly, jde o:

- 1) *choronyma přirozená* – vlastní jména pro světadíly (*Afrika*), pouště (*Atakama*) atd.;
- 2) *choronyma pro části zemského povrchu vzniklá lidskou činností* – názvy států, krajů, regionů, okresů, ale třeba také národních parků atd.

➤ **Jména pomístní**

Jména pomístní, jinak také *anoikonyma*, dříve *mikrotoponyma*, jsou podle Encyklopedického slovníku definována takto: „*Jména pomístní jsou názvy neobydleného objektu, vlastní jména neživého přírodního objektu a jevu na Zemi a toho člověkem vytvořeného objektu, který není určen k obývání a je v krajině pevně fixován.*“ (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: s. 204).

Podle druhu objektu se v rámci Encyklopedického slovníku češtiny (2002) rozlišují: *hydronyma*, označující vlastní jména vod, *oronyma* neboli vlastní jména pohoří, vrchovin a podobně (kam patří i názvy jeskyň – *speleonyma*), *agronyma* neboli vlastní jména pozemková, *hodonyma*, která označují vlastní jména dopravních cest, z nichž se nově vyčleňují *urbanonymia* neboli vlastní jména ulic, náměstí a jako

samostatnou kategorii autoři vyčleňují názvy kapliček, božích muk, křížků, hřbitovů, pomníků a podobně.

Obdobně rozděluje jména pomístní ve své publikaci *Úvod do toponomastiky* (1966) i Vladimír Šmilauer:

- a) **Hydronyma** – jde o jména vod, mají svoji vlastní nauku, tzv. hydronomastiku. Mezi jména vod patří jména moří, jezer, rybníků, bažin, dále jména studánek, pramenů, potoků, řek, průplavů, případně jména peřejí, vírů, brodů či vodních nádrží.
- b) **Oronyma** – jména tvarů členitosti povrchu zemského. Nauka o nich se nazývá oronomastika. Mezi oronyma patří názvy orografických celků, horských skupin, vrchovin, hor, pohoří, vrcholových tvarů (kupy, hřbety, sedla), úbočních a údolních tvarů, rovin, nížin, ostrovů a poloostrovů.
- c) **Agronyma** - pojmenování pozemků, které jsou ekonomicky využívány – pole, louky, lány, lesy, pastviny, vinice. Dále sem patří názvy parcel a shluků parcel, pozemkových tratí, zemědělských honů, polesí (revírů), obor a podobně.
- d) **Hodonyma** - jsou to názvy komunikací a zařízení spojených s cestováním, tj. silnic, cest, letišť, železnic, mostů, lávek, přístavů, mol atd.
- e) **Jména drobných přírodních útvarů** – to znamená jména skal, jeskyň, kamenných komplexů.
- f) **Jména jednotlivých předmětů**, kde Šmilauer uvádí jména památkově cenných stromů nebo stromů důležitých pro orientaci. Dále sem řadí jména božích muk, kapliček, pomníků, mohyl (Šmilauer, 1966: s. 10).

Mimo tato klasická a víceméně zažitá rozdělení jmen pomístních se můžeme setkat s rozdělením na jména *přírodní* (dané přírodou), kam Šmilauer zařazuje například vyvýšeniny, ostrovy, řeky a na jména *kulturní* (tj. zhotovené člověkem). Šmilauer poukazuje na to, že se toto dělení příliš nevyužívá, protože je velmi obtížné stanovit pevnou a neprostupnou hranici toho, kde končí jména daná přírodou a kde začíná pojmenování objektu na základě toho, že jej vytvořil člověk. Jednoduše lze nalézt jakýkoliv příklad. Například nemůžeme vědět, zda je daný les přírodní nebo je pěstován.

Druhým dělením jmen pomístních, které Šmilauer uvádí, je dělení na jména *přímá* (*primární*) a jména *nepřímá* (*sekundární*). Primární označení by nesl například potok *Zlatá strouha* a sekundární označení by vystihoval název louky u tohoto potoka – *U Zlaté strouhy* (Šmilauer, 1966: s. 11).

4. Místní jména

Místní jména se podle Rudolfa Šrámků rozdělují do dvou základních skupin:

- a) Oikonyma
- b) Anoikonyma

Oikonyma tvoří stěžejní část celé mé práce, protože právě analýze jednotlivých oikonym z okolí Telče se budu věnovat. Pojem oikonyma můžeme podle Encyklopedického slovníku češtiny (Encyklopedický slovník češtiny, 2002: s. 246) chápat jako vlastní jména osídlených objektů. Do této skupiny se tedy řadí názvy domů, sídlišť, vsí, měst a jejich částí, zámků, hradů, zřícenin, továren a podobně. Jejich opakem jsou anoikonyma, názvy pro vlastní jména neosídlených objektů. V nejširším významu lze tedy oikonyma chápat jako místní jména, která se vztahují k obývání, to znamená jména měst, obcí, sídel apod. *ABZ slovník cizích slov* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/oikonyma-z-rec>.

Samotné třídění slovanských oikonym představuje velmi zdlouhavou a náročnou práci již od 18. století, jak ve své práci uvádí Michaela Čornejová: „*První práce zabývající se tříděním slovanských oikonym se objevují už koncem 18. století. Převažovalo v nich zpočátku hledisko historické, což reflektuje prvotní využití oikonym historiky jakožto materiálu pro dějiny osídlení.*“ (Čornejová, 2009: s. 14). Významným příspěvkem se do historie českých oikonym zapsal i František Palacký, který ve své studii *Rozbor etymologický místních jmen českoslovanských*, představuje třídění oikonym do čtyř skupin: oikonyma a) utvořená ze jmen osobních, b) z okolností přírodních, c) jména složená, d) jména prostá, neutvořená, neznámá (Čornejová, 2009: s. 14).

Obrovským dílem ke klasifikaci oikonym přispěla polská onomastika. Významným odkazem se pro české autory a badatele staly především studie F. Miklosiche, který jako první bere ve studiu oikonym v potaz jazykovou stránku

samotného oikonyma. „*Oikonyma člení na deapelativní a depropriální. Určující je pro něj sufix, resp. jeho forma, funkce je až sekundární.*“ (Čornejová, 2009: s. 14).

4.2 Způsoby třídění místních jmen

Toponomastika, jak už bylo mimo jiné řečeno, se zabývá jazykovědnými výklady zeměpisných jmen. Ale jak říká František Cuřín (1986), nelze na místní zeměpisná jména pohlížet jen jako na slova, která se skládají z nějakého slovního základu, přípon a předpon, ale musíme na zeměpisná jména nahlížet jako na výrazy spjaté s geografickým prostředím, do kterého spadá, s časovým horizontem, ve kterém vzniklo. Daný zeměpisný výraz může odrážet i záležitosti historického a kulturního vývoje, včetně příslušnosti lidí, kteří konkrétní geografický pojem vymysleli, pojmenovali tak dané území, výraz zavedli do všeobecného povědomí a začali jej užívat. Právě osoba pojmenovatele je podle F. Cuřína nejdůležitějším kritériem celkové klasifikace zeměpisných jmen.

Také Michaela Čornejová se ve své práci věnuje zeměpisným jménům. Podrobně zpracovává zeměpisná jména, která vznikla tzv. *onymizací* respektive *transonymizací*. Při onymizaci vzniká vlastní zeměpisné jméno tzv. sémantickou derivací a je formálně homonymní s fundujícím apelvativem (*most – Most*). Transonymizace se od onymizace odlišuje pouze tím, že fundujícím základem je proprium (Čornejová, 2009: s. 38). Na základě takto utvořených jmen vymezuje Čornejová několik základních kategorií významových i slovotvorných, do nichž příslušná zeměpisná jména zařazuje.

4.2.1 Klasifikace z hlediska slovotvorného

Podle F. Cuřína (1986) se liší tvoření jmen obecných a jmen místních. Místní jména mají odlišné přípony jak jména obecná. Zcela patrné je to na příkladu se sufixem *–yně*, která u jmen obecných primárně slouží k přechylování (*žák – žákyně*), zatímco u jmen místních slouží přípony *–yně* k vyjádření významu přivlastňování (*Libotova ves – Libotyně*).

Slovotvorné způsoby tvoření místních jmen podle F. Cuřína (Cuřín, 1986: s. 62-63):

1. *Tvoření pomocí slovotvorných sufixů*
2. *Spojování slov v sousloví* – nová sousloví vznikají především složením přívlastku shodného s podstatným jménem (horní plus myslová – *Horní Myslová*).
3. *Skládání dvou slovních základů* – tento způsob tvoření nových pojmenování je velmi málo frekventovaný, v okolí Telče se s ním nesetkáme.
4. *Neodvozená substantiva a adjektiva* – i tato kategorie je velmi málo zastoupena. (*Veselá, Louka, Mláka...*).

Několik slovotvorných způsobů vzniku vlastních zeměpisných jmen uvádí ve své práci také Michaela Čornejová (Čornejová, 2009: s. 36-38). Jde o zeměpisná jména utvořená:

1. Prefixací, prefixálně-konverzním způsobem (*Bezděk – Bezděkov*)
2. Konverzí ze substantiv, sloves a jmenných tvar adjektiv (*švih – Švihov, vran – Vranov, vnor² – Vnorov*)
3. Krácením (*mikul³ – Mikulov*)
4. Pomocí formantů: *-an, -ch, -ech, -och, -j, -ek, -n, -en, -š, -t, ...*

Ve Šmilauerově *Úvodu do toponomastiky* můžeme nalézt třídění jednotlivých místních jmen do skupin na základě shodného způsobu tvoření, tzv. typů (Šmilauer, 1966: s. 88).

1) Z věcných

- Substantiva (sg. a pl.): *Luh, Luhy, Hora, Hory*
- Deminutiva: *Loužek, Horka, Hradec, Chlumeček*
- Příponové odvozeniny: *Lužiny, Habří, Pařidla, Království*
- Z předložkových pádů: *Meziluží, Podhora*
- Složeniny: *Vyšehora*
- Odvozená adjektiva: *Lužná, Blatná, Trnava*
- Substantiva z adjektiv: *Lužnice, Modřec, Sušiny*
- Prvotní adjektiva: *Rovný, Hluboký*
- Sloves a slovesná adjektiva: *Káraný, Chraňbože*

2) Přívlastňovací – z osobních (obecných i vlastních)

² Vran – černý, tmavý, Verb.zákl. „vnořiti“

³ Mikul – z vlastního jména Mikuláš

- prosté jméno osobní: *Skřivánek*
- -ov, -ovo, -ový, -ovy, -ová: *Hrabačov, Zabidovo*
- -ín, -ina, -iny, -iná: *Dobrotín*
- -yně: *Bosyně*
- -ka: *Vavřůvka*
- -íště, -isko, -ství: *Pavlovsko*
- složená zakončená na -ves, -hrad: *Buštěhrad*

3) Obyvatelská – z osobních (obecných i vlastních)

- Plurál: *Halouny*
- -ice: *Brzotice*
- -ovice: *Setěchovice*
- -any: *Libochovany*

4.2.2 Klasifikace z hlediska významového

Od šedesátých let 20.století začala toponomastika využívat tzv. *modelovou analýzu*, kterou pro problematiku toponym rozpracoval Rudolf Šrámek společně s Janou Pleskalovou. „*Modelová teorie pracuje se čtyřmi vztahovými modely vyjádřenými otázkami KDO? Nebo CO?, KDE? Nebo ODKUD?, JAKÝ? A ČÍ? Uvedené otázky pokrývají všechny motivy, které má pojmenovávatel ve vztahu k objektu a kterými se řídí při výběru toponyma.*“ (David 2006: s. 14).

Z hlediska významového původu oikonyma vymezuje F. Cuřín čtyři významové kategorie, které určují vztah k pojmenovávanému objektu (Cuřín, 1986: s. 62-63):

1. Kde objekt je: *pod hájem – Podhájí, za blaty – Záblatí*
2. Co nebo kdo na tom místě je: *hrdlořezi – Hrdlořezy*
3. Jaké místo je (bylo): *větrné – Větrný Jeníkov, bohaté na žito – Žitná*
4. Čí to je (byl) majetek: *Libotova (ves) – Libotyně*

Jiný výčet významových kategorií přináší ve své práci Michaela Čornejová (Čornejová, 2009: s. 37-39), která vymezuje:

1. Názvy osob (*host – Hostov*)
2. Názvy zvířat (*komár – Komárov*)
3. Názvy rostlin (*křen – Křenov*)
4. Názvy částí těla
5. Názvy věcí (*chomout – Chomutov, šat – Šatov*)
6. Abstrakta (*svár – Svárov*)

Členění zeměpisných jmen podle Michaely Čornejové je v oblasti okolí Telče velmi těžko uchopitelné. Není téměř možné s ním pracovat, jelikož zeměpisná jména, která se zde vyskytují, nemají vždy zcela průhledný základ, abychom je mohli do těchto zcela jasně vymezených kategorií snadno zařadit.

Z hlediska významového rozděluje místní jména i Alena Polívková (2007). Dělí místní jména do dvou skupin. První skupinu tvoří **jména domácího původu**. Tuto skupinu dále dělí podle toho, co bylo podkladem pro vzniklé pojmenování.

Podkladem pro pojmenování sídliště se stalo jméno lidí, kteří ho obývali nebo k němu měli nějaký jiný vztah:

- a) **Osobní jméno vlastní** – obvykle šlo o jméno vytvořené ze jména hlavy rodu, vůdce kmene, zakladatele, majitele apod.
- b) **Obecné jméno osoby** – šlo o obecné označení příslušníka vládnoucích vrstev, který měl k obci vztah, pojmenování obyvatelů, mohlo to být jméno lidí podle rázu místa, které obývali, odkud se přistěhovali apod. Dále pojmenováním mohly být přezdívky, které obyvatelům dávali obyvatelé přespolní (například *Hrdlořezy, Všetaty*).

Podkladem pro pojmenování se stalo obecné jméno označující nějakou věc (přírodní skutečnost, stavbu) nebo způsob založení sídliště:

- a) **Jména přírodních útvarů a jevů** – například vodních toků, vyvýšenin, druhu půdy, rostlinstva a zvířectva
- b) **Jména staveb, komunikace, způsobu kultivování, právních poměrů a zařízení**

Jako druhou skupinu místních jmen vymezuje Polívková **jména cizího původu**, která dále dělí na:

- a) **Jména německého původu**, která považuje v rámci našich místních jmen za velmi hojně zastoupenou a relativně ucelenou dílčí skupinu. Jde především o jména složená, zakončená na *-dorf* (vesnice), *-stein* (kámen), *-berg* (hora), *-burg*

(hrad), *-stadt* (město), *-wald* (les), *-tal* (údolí). Ačkoliv jde původně o jména cizí, v dnešním jazyce jsou tato jména zcela obvyklá a v podstatě považována za „česká“ (například *Vamberk, Bruntál, Frenštát*).

- b) **Ostatní jména** – Polívková tyto názvy považuje spíše za jednotliviny, které nemůžeme seskupit do nějakého systému s pevnými pravidly (Polívková, 2007: s. 14-16).

Podle Vladimíra Šmilauera ustupuje třídění na základě slootovorných ukazatelů ve prospěch třídění na základě významového hlediska. Je tomu tak proto, že daná zeměpisná jména nemají dostatek typických slootovorných způsobů nebo mezi jednotlivými příponami není dostatečné množství rozdílů, které by byly na první pohled zřejmé. Přednost tak získává třídění významové.

Vladimír Šmilauer vymezuje devět základních kategorií, do nichž jednotlivá zeměpisná jména zařazujeme. Tyto kategorie doplnil o celou řadu podkategorií, které nám svojí konkrétností napomáhají zařadit analyzované zeměpisné jméno co nejpresněji (Šmilauer, 1966: s. 114 - 117).

1. Obecné vztahy a vlastnosti

- a. Místo, poloha
- b. Vzdálenost, velikost, rychlost
- c. Tvar, přímé označení
- d. Tvar a jiné vlastnosti metaforicky
- e. Barva a podobné vlastnosti
- f. Hodnocení, povaha
- g. Starý, nový

2. Země

- a. Vyvýšeniny
- b. Půda
- c. Složení a pohyby půdy
- d. Vody
- e. Atmosférické jevy

3. Rostlinstvo

- a. Části rostlin, zvláště druhy dřeva
- b. Porosty obecně
- c. Porosty i jednotlivě

- d. Louky, pastviny, zahrady, vinice

4. Zvířectvo

- a. Volně žijící savci, ptáci, plazi, obojživelníci, ryby a ostatní
- b. Domácí savci a ptáci

5. Poměry majetkové a právní

- a. Majetek královský, církevní, šlechtický a jiný svobodný, městský a obecní
- b. Pojmenování podle osob a institucí
- c. Jména četná i přezdívková
- d. Poddanské poměry
- e. Právní poměry, hlavně způsob získání půdy

6. Lidská práce (podle pracovního materiálu)

- a. Nerosty (lomy, vápenice, sklářství...)
- b. Rostliny (dřevo, doprava dřeva, uhlí, šindelářství...)
- c. Kulturní rostliny (mlynářství, pekařství, lnářství, pivovarství...)
- d. Zvířata volně žijící, domácí

Člověk:

- e. Vojenství
- f. Soudnictví

7. Lidská díla

- a. Správní celky, kraje
- b. Jména sídlišť, staveb – církevní, obytné a hospodářské, jiné světské (továrny, lázně, altány...)
- c. Cesty
- d. Odpadové hromady

8. Duchovní život, historie

- a. Pověry a pověsti
- b. Lidové zvyky a zábavy
- c. Náboženství a církve
- d. Archeologie
- e. Historické události
- f. Místní události

9. Ostatní jména - tuto kategorii Šmilauer vymezuje pro jména předslovanská, jména, která mají původ v cizím jazyce, případně pro jména, která jsou z hlediska původu neprůhledná a tím pádem těžko zařaditelná do ostatních kategorií.

Jako nejvhodnější členění se, i s ohledem na názvy obcí vyskytujících se v okolí Telče, jeví jak slootovorné, tak významové členění podle Vladimíra Šmilauera, které uvedl ve své knize *Úvod do toponomastiky*.

5. Faktory ovlivňující studium zeměpisných jmen vlastních

Při zjišťování původního názvu zeměpisných jmen, při jejich klasifikaci a v neposlední řadě i při hledání souvislostí mezi jednotlivými zeměpisnými jmény, je potřeba brát v potaz celou řadu faktorů, které se zeměpisných jmen týkají a značným způsobem je ovlivňují.

Filologie

Důležitým aspektem ve studiu vlastních jmen zeměpisných je filologie, což je zřejmé i z výroku V. Šmilauera: *„I když plně uznáváme podíl ostatních oborů na studiu zeměpisných jmen a respektujeme je, přece musíme mítí vždy na mysli, že vlastní jména jsou útvary jazykové, složky našeho jazyka, a že je musíme zkoumat lingvisticky. Zkoumání zeměpisných jmen nelze provádět bez filologie.“* (Šmilauer, 1966: s. 57). Je tedy potřeba brát v úvahu i celkový vývoj jazyka jako takového včetně jeho veškerých zvláštností, které se mohou do zeměpisného jména promítnout.

Šmilauer dále poukazuje na fakt, že nejstarší podoba jména není vždy nespolehlivější, a to z toho důvodu, že staré zápisy nejsou téměř nikdy dokonale přesné a velmi často nám pozdější záznam podoby jména řekne o jeho původu více, než absolutně nejstarší písemné zaznamenání daného výrazu.

Dialektologie

Dalším aspektem, který je potřeba neopomenout, je vliv nářečí. V mnoha případech se ukazuje, že nářeční podoba daného jména zachycuje původní znění pojmenování mnohem přesněji než původní znění, ale ve spisovné podobě. Ostatně onomastika jako věda má k dialektologii velmi blízko, což ve své práci detailně rozpracoval Milan Harvalík.

O tom, že onomastika s dialektologií k sobě mají velmi blízko, nemůže být ani pochyb. Harvalík na základě tohoto tvrzení uvádí několik konkrétních a opodstatnělých důvodů, proč tomu tak je. Je důležité nezapomínat na spolupráci onomastiky s velkým množstvím vědeckých disciplín, které nejsou přímo lingvistické, ale díky svému multidisciplinárnímu zaměření jsou pro onomastiku nezbytným pomocníkem. Díky vzájemné spolupráci mezi onomastikou a jednotlivými vědními obory občas dochází ke vzniku samostatné vědní disciplíny. Tak je tomu právě v rámci kooperace onomastiky a dialektologie. Jejich vzájemným ovlivňováním vzniká samostatná onomastická subdisciplína onomastická dialektologie. *„Dialektologické znalosti pomáhají zjistit nářeční podobu zkoumaných propriet a jejich komunikační varianty či vysvětlit vznik jmen, vlastní jména bývají zase využívána zvláště historickou dialektologií jako cenný materiál pro zjištění dřívějšího rozsahu určitých nářečních jevů.“* (Harvalík, 2004: s. 35).

Metoda jazykového zeměpisu

Jak onomastika, tak i dialektologie ke svému studiu zeměpisných jmen využívají některé shodné metody. Tou nejvýznamnější je metoda jazykového zeměpisu. Dialektologie se do podvědomí jazykovědných badatelů dostává v 19. století v souvislosti s nárůstem národního uvědomění a zájmu o český jazyk. Dialekty přestaly být považovány za degenerovanou podobu spisovného jazyka, ale začaly se vnímat jako svébytný projev či vyjádření „duše národa“ (Harvalík, 2004: s. 36).

Metoda jazykového zeměpisu je důležitá především z toho důvodu, že při zkoumání vývoje a diferenciací dialektů se vedle generačních a sociálních aspektů výrazně uplatňuje právě hledisko územní. Nesmíme zapomínat na to, že nářeční odlišnosti nejsou vždy striktně typické jen pro jednu danou oblast, ale mohou se navzájem překrývat, ovlivňovat a prolínat. K tomu se vrací i Harvalík a říká, že: *„Jazykové změny nevznikají současně na celém území národního jazyka, ale v průběhu času se šíří z místa svého vzniku směrem k periferii, přičemž postupně zanikají, takže do velmi vzdálených oblastí nemusí za jistých okolností dorazit vůbec.“* (Harvalík, 2004: s. 37). Přesto je metoda jazykového zeměpisu velmi prospěšná pro studium především toponomastiky.

5.1 Dialektologie v oblasti Telče

Vzhledem k tomu, že se v této práci věnuji problematice toponym, respektive kvůli rozsahu práce pouze oikonym, v okolí Telče, je velmi důležité nastínit specifičnosti dialektologie této oblasti. Telč se nachází v oblasti kraje Vysočina, tedy na území Českomoravské vrchoviny. František Cuřín vymezuje Českomoravskou vrchovinu takto: „Českomoravská vrchovina je široký pás mezi Čechami a Moravou. Z horopisného hlediska se jedná o čtvercový útvar vymezený zhruba body Vysoké Mýto, Letovice, Znojmo, Soběslav.“ (Cuřín, 1986: s. 83).

Naprosto jiné vymezení této oblasti přináší Jaroslav David ve své práci, kdy se odkazuje k vymezení Vladimíra Šmilauera: „Vysočina je srdcem Českomoravské vrchoviny“. (Šmilauer, 1966: s. 110). Sám Jaroslav David dodává, že: „Vysočina je oblast, jejíž centrální část tvoří Jihlavsko a Havlíčkovobrodsko a jejíž okraje vymezuje Chotěbořsko, Žďársko, Třebíčsko, Telčsko, Pelhřimovsko a Ledčsko.“ (David, 2006: s. 7). V jednom se ale všichni teoretikové shodují, a to v tom, že tato oblast je z hlediska dialektologie velmi obtížně vymezitelná, jelikož se v mluvě zdejšího obyvatelstva, a tím pádem i v názvech jednotlivých obcí, mohou objevit nářeční znaky typické jak pro Čechy, tak i pro Moravu.

Podle Trávníčka tvoří oblast Telčska z hlediska dialektologie nejvýchodnější okraj jihozápadočeské nářeční skupiny. Nejnovější vymezení přináší ve své práci Utěšený, který vytvořil izoglosy čtyř výrazných jazykových jevů. Na základě těchto izoglos vytyčil osmnáct vesnic v okolí Telče, které již spadají do nářečí českomoravského. Ostatní obce, ležící na západ od Telče, řadí k nářečí jihozápadočeskému (Nekuda, 2005: s. 308).

5.1.1 Hláskosloví

Inventář samohlásek se shoduje se spisovnou češtinou, nalezneme tu tedy 5 samohlásek krátkých, 5 dlouhých a dvě dvojhlásky *ej* a *ou*. Dlouhé samohlásky *é* a *ó* svoji vysokou frekvenci výskytu v jednotlivých slovech postupem času ztrácejí. Dlouhé *é* se zúžilo na *í* (*mléko* > *mlíko*), dlouhé *ó* se změnilo v *ú* (*kóň* > *kůň*), případně se vyskytuje ve slovech přejatých (*citrón*). Stejně jako v ostatních nářečích se zde dodržuje

měkkost ve výslovnosti v souvislosti s retnicemi (*bježí, mje, mjesíc, apod.*). Zvláštností této oblasti je tvrzení slabiky *vje* u slovesa *vedít, vedět* (Nekuda, 2005: s. 309).

Snad nejtypičtějším nářečním znakem na tomto území je zánik koncového *l* v přičestí minulém, které následuje po souhlásce (*nesl > nes, vedl > ved, apod.*). Dalším ukazatelem místního nářečí je diftongizace *ý* na *ej* (*mlýn > mlejn, pýr > pejr, za mých mladých let > za mejch mladejch let, apod.*). Původní krátké *u* bylo například ve slovech *dub, ruka, apod.* zachováno, mění se pouze *ú* na *ou* (*súd > soud, nesú > nesou, apod.*).

Samohlásky *a, á* se využívá téměř shodně jako ve spisovném jazyce. Jen v některých slovech se můžeme setkat se shodou s jihozápadočeským nářečím, kde zůstávají nepřehlasované formy typu *jahla, žlab, přaska*. Naopak se zde můžeme setkat vůči spisovnému jazyku s neadekvátní přehláskou typu *vohřetej, zapítej*.

Téměř ve všech obcích v okolí Telče se setkáme s protetickým *v* před *–o* na počátku slova, popřípadě na švu složenin (*voheň, zavopatřit, vod babičky, apod.*). Málo, ale přece, se vyskytuje i protetické *h* před *–u* na počátku slova (*hubrus, hulice, apod.*). Protetické *j* naopak ve slovech odpadá (*ikra, ist, ím, apod.*).

Co se kvantity samohlásek týče, projevuje se spíše v duchu nářečí moravských, protože zachovávají krátkost typu *jama, blato, skala, lipa, krava, fara*. Zvláštností je rozdílná výslovnost slova *kastrol*. V okolí Hladova jej vyslovují krátce – *kastrol*, ve Světlé dlouze – *kastról*, zatímco v Dyjici naprosto odlišně pomocí diftongu *ou* – *kastroul*.

S krácením samohlásek se v okolí Telče setkáme v hojné míře, ať už jde o přípony a koncovky při deklinaci nebo při konjugaci (*sedlákům > sedlákum, umí > umi*). Mezi významné hláskové jevy v této oblasti patří i alternace *z/s > d', c > ě*, ve slovech typu *vichádet, kátím, zaplatíno, zasadíno apod.* Přípona *–ský* se velmi často mění v *–cký* (*panckej, děckej*) (Nekuda, 2005: s. 310).

5.1.2 Tvarosloví

„Ve skloňování jmen a časování sloves jsou dnes rozdíly mezi koncovkami měkkých a tvrdých morfologických typů podstatných jmen všech rodů v podstatě stejné jako ve spisovném jazyce.“ (Nekuda, 2005: s. 311). Jen u jmen zakončených na *–l, –la*, se můžeme setkat s kolísáním typu např. *popele i popela, truhla i truhle, škole i školy*.

V lokálu plurálu podstatných jmen se můžeme setkat kromě koncovky *–ech* i s koncovkou *–ích* (v *lesích*). Ve tvarech genitivu plurálu se objevuje koncové *–ch*, např. *rukách, kněžích, nohách*. Instrumentál plurálu je téměř ve všech případech zakončen na *–ma* (*sousedama, holkama, nožema, dobřejma*).

U sloves se v první osobě singuláru indikativu přítomného setkáme s podobou slovesa být ve tvaru (já) *sem*. Třetí osoba plurálu u slovesných tvarů dominuje koncovkami *–ou, –í, –ají/–ejí*, například *nesou, volají, pálí i pálejí, chtějí*. Zvláštní tvary má i imperativ u sloves, který u sloves typu *prosí* má podoby *proš, nevož, nejezdite* (Nekuda, 2005: s. 312).

5.1.3 Tvoření slov

V této podkapitole je nejdůležitější zmínit, jak se tvoří obyvatelská jména od názvů konkrétních obcí v okolí Telče. Nejčastější příponou využívanou k tvoření jmen obyvatelských je přípona *–ák* (*Dejčák < Dyjice, Mrákoťák < Mrákotín, Zvoleňák < Zvolenovice, apod.*). Jen zřídka se setkáme s podobou obyvatelského jména ve tvaru zakončeném na *–ej, –ckej, –skej* (*Dvoreckej < Dvorce*).

5.1.4 Lexikum

V rovině lexika je provázanost nářečí českého i moravského nejvíce viditelná a prokazatelná. Setkáme se zde s výrazy, které jsou typické ryze pro oblast Čech, ale na druhé straně disponuje slovní zásoba obyvatel v okolí Telče i výrazy typicky moravskými. Je to patrné i na celé řadě příkladů, které jsou synonymy, ale přesto jednu část tvoří výrazy ryze české a druhou část výrazy typicky moravské. Jde o slova *bochník, žmolenka, sběračka, chvátat, kalhoty, knedlík*, která přísluší nářečí českému a k nim ekvivalenty moravská jako *pecen, posýpka, šufánek, pospíchat, gatě, knedla*.

Objevují se zde i slova, která jsou spjata pouze s tímto regionem Telčska, jako jsou výrazy *čáp* (škráloup na mléce), *štrycka* (podlouhlý bochník chleba), *stroužek* (struhadlo).

Zajímavou kategorií v rámci slovní zásoby v okolí Telče tvoří i názvy pokrmů. Můžeme najít celou řadu označení jídel, která jsou typická pro toto území. Polévky se

na Telčsku označují výrazy jako *bramboračka*, *česnečka*, *zelňačka*, ačkoliv v regionech okolo Telče, jako je například Dačicko, se užívá výhradně názvu *zelnuška*. Pro označení pokrmů uvařených z brambor se užívá výrazů *šišky* nebo *šulíky*, placka z brambor se nazývá *vopelka*, knedlíky ze syrových brambor jsou *bosáky* a kynuté knedlíky *varhule* (Nekuda, 2005: s. 313).

Ačkoliv u nás nejsou rozdíly v nářečí a spisovném jazyce tak marginální jako například ve Švédsku či Anglii, neměli bychom je zanedbávat.

Vliv cizích zeměpisných jmen

Původní znění jména je výrazně zkresleno i vlivem ostatních jazyků. Šmilauer se odkazuje ke jménům přejatým z cizích jazyků. Vymezuje tzv. *jména substrátová*, což jsou jména přejatá od bývalého, potom zaniklého obyvatelstva (Šmilauer, 1966: s. 62). Mezi substrátová jména zařazuje například některá jména řek (*Labe*, *Metuje*, *Ohře*...).

Podrobněji se problematice jmen cizích věnuje ve své práci Milan Harvalík (Harvalík, 2004: s. 102), který uvádí, že podstatnou část naší slovní zásoby představují domácí podoby cizích zeměpisných jmen, která označuje jako *exonyma*.

Klasifikace exonym

Milan Harvalík (2004) se při klasifikaci exonym opírá o práce Čáslavka, Štusákové, Vyskočilové z roku 1982 a Bergera z roku 1991 a dělí exonyma podle původu jmen, podle frekvence výskytu v čase a podle míry začlenění jmen do češtiny (Harvalík, 2004: s. 104, 105).

- 1) *Klasifikace exonym podle původu* – s ohledem na samotný původ jmen, rozlišuje Harvalík exonyma na exonyma:
 - a. Národní, charakteristická pro jeden jediný jazyk – například v češtině *Řím* místo *Roma*, *Paříž* místo *Paris* a podobně.
 - b. Mezinárodní, společná nejméně dvěma jazykům – v češtině *Peking* místo *Pej-t'ing*, ačkoliv česká podoba exonyma je velmi často přejatou podobou anglickou.
- 2) *Klasifikace exonym podle frekvence výskytu v čase*:
 - a. Živá, současná
 - b. Ustupující, zastarávající

- c. Historická, zastaralá – jsou to eponyma, která se až na výjimky (práce historiků, dějepisné výklady) v současném jazyce už nevyskytují. (*Děvín – Magdenburg*)
- 3) *Klasifikace exonym z jazykového hlediska* – cizí zeměpisná jména se při adaptaci do českého jazyka snaží přizpůsobit jeho hláskoslovné, morfematické i slovotvorné struktuře. „Pro klasifikaci exonym z hlediska jazykového je tedy určující relace mezi přejatou formou a původní podobou zeměpisného jména.“ (Harvalík, 2004: s. 107). Na základě tohoto vztahu Harvalík vyčleňuje několik podskupin českých exonym, jejichž podrobné rozpracování není pro tuto práci nezbytně důležité.

6. Metodologie analýzy názvů oikonym v okolí Telče

V následující kapitole nastíním v konkrétních bodech jednotlivé kroky, kterými jsem postupovala při analýze názvů obcí v okolí Telče.

Pro analýzu toponym v okolí Telče jsem, i kvůli rozsahu práce, zvolila oblast oikonym, tedy názvů obcí. Kritériem výběru obcí pro mě byla vzdálenost obcí, ve které se nachází vůči Telči. Vybrala jsem obce vzdálené maximálně 20 kilometrů od Telče, z nichž převážná část spadá do mikroregionu Telčsko. Zároveň jsem zvolila obce, které si jsou svým názvem podobné, případně mohou mít vzájemnou souvislost z hlediska významu názvu obce.

U jednotlivých obcí jsem nejprve zaznamenala co nejpřesněji rok, ve kterém se objevila první zmínka o nich. Rok prvního záznamu může odkazovat k důležitým vývojovým změnám v jazyce, ke kterým v průběhu let došlo a které se mohly do názvu obce promítnout. Díky těmto znakům je možné u některých obcí dát přednost jedné motivaci názvu obce před druhou. Poté se zmiňuji o slovotvorné stránce vzniku názvu obce. Stěžejním bodem struktury záznamu názvu obce je zaznamenání výrazu, z něhož je nejpravděpodobněji pojmenování obce z hlediska významového odvozeno. Struktura záznamu o názvu obcí je doplněna historickými záznamy názvů obcí.

Po předběžné analýze jazykového materiálu jsem pro zařazování obcí do jednotlivých skupin zvolila Šmilauerovu klasifikaci zeměpisných názvů na základě významového hlediska (Šmilauer, 1966: s. 114-117). Poznatky, které byly zjištěné na

základě přiřazování oikonym do příslušných kategorií, jsem porovnávala s hypotézami J. Davida (2006), které se týkaly četnosti výskytu různých druhů oikonym v okolí Telče. J. David předpokládá, že nejvíce oikonym je obecně na Vysočině odvozeno od jmen pojmenovávajících osoby, poté od jmen, která něco někomu přivlastňují a také od jmen, která primárně pojmenovávají lokalitu.

7. Zařazení oikonym do kategorií podle V. Šmilauera

1. Kategorie obecné vztahy a vlastnosti – v rámci této kategorie jsem zařadila oikonyma do těchto podkategorií:

➤ *Místo, poloha*

Doupě

První zpráva o obci byla zaznamenána v roce 1580 v telčském urbáři. Obec se nachází v údolí Třeštského potoka, což vysvětluje vznik názvu obce. Zeměpisný název této obce totiž vzniká z apelativa doupě, případně dúpě. Doupě jako takové označuje ves, která leží v místech, která doupě připomínají. Někdy je uváděno, že obec leží v uzavřeném dole, v jámě nebo v díře (Nekuda, 2005: s. 845).

Ačkoliv se v některých pramenech (Hosák, Šrámek, 1970: s. 192) uvádí, že název Doupě mohlo vzniknout i od apelativa dúpě, bylo tomu tak s velmi malou pravděpodobností. Už od 16.století, kdy se setkáváme se záznamem obce v pramenech, se v názvu objevuje diftong *ou*, *au*. Proto je zřejmě vysoce pravděpodobné, že apelativum dúpě označuje pouze dielektologickou výslovnost tohoto jména, se kterou se ovšem na Vysočině nesetkáme. Monoftongizace *ou, au* na *ú* není typickým znakem dialektologie tohoto území.

Svoje specifika ohledně výslovnosti názvu této obce ovšem Vysočina má. Nepochází totiž k důslednému skloňování Doupě podle vzoru kuře. Proto se můžeme setkat s výrazy *do Doupí*, *v Doupí* a podobně.

Horní Pole

O obci Horní Pole se poprvé v záznamech setkáme v roce 1364. U této obce je motivace názvu zcela zřejmá. Základ tvoří obecné jméno pole, označující místo v zalesněných oblastech, které je vhodné k obdělávání (Nekuda, 2005: s. 870).

Přívlastek Horní byl k názvu obce přiřazen ne kvůli odlišení od Pole Dolního, které neexistuje, ale jako bližší určení polohy, protože obec Horní Pole se nachází na úpatí nejvyššího vrchu v okolí Telče – Javořice.

Prostý

Úplně první písemná zmínka o této malé obci v okolí Telče spadá do roku 1376, kdy se v záznamech objevuje v souvislosti se jmény Reinhart a Mikuláš z Prostého (Nekuda, 2005: s. 949).

Název obce je odvozen od adjektiva prostý, případně hladký či rovný. Toto místní jméno na základě adjektiva kolísalo v průběhu času v rodě, jak tomu bývá zvykem. V 15.století nabývalo tvaru feminina Prostá, v 18.a 19.století dokonce tvaru neutra Prosté a nakonec se ustanovila podoba Prostý, na základě nedůsledného skloňování v průběhu času a prolínání obou dvou rodových variant (Hosák, Šrámek, 1980: s. 311).

Název obce tedy původně označoval místo v okolní pahorkaté krajině rovné, ležící na rovině (Nekuda, 2005: s. 949).

➤ *Vzdálenost, velikost, rychlost*

Vystrčenovice

Obec je poprvé v písemných pramenech uvedena v roce 1436 v souvislosti s konfliktem převorky novoříšského kláštera Anežky a Zdeňka z Valdštejna (Nekuda, 2005: s. 1013). Místní jméno nejpravděpodobněji označuje ves lidí, kteří žijí ve vystrčené vsi, to znamená v obci, která leží daleko, stranou od obcí ostatních. Méně pravděpodobnější je varianta, že existovalo osobní jméno Vystrčen, které bylo utvořeno jako participium přezenta od verba *vystrčiti* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 762).

➤ *Barva a podobné vlastnosti*

Černíč

Název obce Černíč vzniká jako odvozenina od osobního jména Černík, Črník. K odvození došlo pomocí přípony *–j*, která je považována za příponu přivlastňovací. První písemné záznamy o obci pochází z roku 1350, kdy se ve spisech setkáváme s osobami Bohuněk z Černíče a Volfířova (Nekuda, 2005: s. 832). Prvotní motivací je ovšem barva. Nikde v pramenech se nenachází vysvětlení, k čemu se černá barva vztahuje, případně co označuje, ale název obce je od barvy odvozen (Hosák, Šrámek, 1970: s. 160). Vzniká totiž substantivizací adjektiva černý. Název obce měl poté podobu Černice. Ovšem pozdější doklady ukazují na podobu jména ve tvaru Černíč respektive Černeč, které vznikají morfologickým vyrovnáním. To znamená, vložením vkladného *–í–* se původní podoba jména Černč mění na Černíč, což se používá dodnes (Hosák, Šrámek, 1970: s. 161). Ve výslovnosti místního obyvatelstva dochází k nedůslednému dodržování dlouhého vokálu *–í–* a název obce zdomácněl jako Černíč.

2. **Země** – v rámci této kategorie jsem zařadila k oikonyma k těmto podkategoriím:

➤ *Půda*

Hladov

První písemné záznamy o obci se objevují už kolem roku 1257. V této době byl Hladov zaznamenáván jako Pfaffendorf, což literatury překládají jako ves knězova (Nekuda, 2005: s. 851). Obec se nacházela v oblasti nalezišť zlata. Velkou část obyvatelstva tvořila německá populace, která zde pobývala až do počátku 17.století. Poté obec zpustla a až v 17.století byla osazena českým obyvatelstvem (Hosák, Šrámek, 1970: s. 257).

Roku 1678 získává jméno Hladow, Hladov, které vzniká jako jmenný tvar k adjektivu hladový, případně od apelativa hlad pomocí přípony *–ov* (Hosák, Šrámek, 1970: s. 257). Název obce Hladov označoval území, které je chudé. Chudoba je myšlena ve smyslu neúrodné nebo také hladové půdy (Nekuda, 2005: s. 851).

V roce 1718 získává Hladov nový název Hungerlayd, což znamená označení pro osadu, která trpí hladem (Nekuda, 2005: s. 851). V polovině 19.století, konkrétně v roce 1846 se objevuje zkomolená podoba názvu Kladow, která však položila základ dnešnímu názvu Hladov, který se trvale ustálil roku 1872 *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://www.hladov.cz/historie-obce/d-1022/p1=52>.

Světlá

„Ves se poprvé připomíná v písemných pramenech jako součást šternberského panství kolem roku 1356.“ (Nekuda, 2005: s. 991). Název této obce lze celkem jednoduše vyložit. Základem názvu obce Světlá je adjektivum světlá. V tomto smyslu Světlá označuje ves, která byla založená na světlém místě, to znamená na mýtině, výseku, vyvýšenině v lese apod. (Hosák, Šrámek, 1980: s. 529).

➤ *Složení a pohyby půdy*

Kaliště

První zmínka o obci se týká roku 1407 a je spojena s osobou Rynharta z Prostého, který měl údajně od Vítka z Klátovce koupit mlýniště u Kaliště (Nekuda, 2005: s. 884). Název obce Kaliště má totiž co dočinění s polohou, ve které se nachází. Jméno obce je odvozeno od staročeského apelativa kališče, což je označovalo místo, kde jsou louže, bahno, kal, zkrátka podmáčený povrch. Na mokřinatou půdu poukazují i názvy tratí v okolí Kaliště jako V bařinách, Blatiny (Hosák, Šrámek, 1970: s. 377).

V historických pramenech se název obce Kaliště ustálil až v roce 1872, kdy se ještě stále vyskytovala druhá (německá) varianta zápisu obce – Kallischt.

➤ *Vody*

Česká Olešná

Tato obec se nachází na rozhraní Čech a Moravy, což vysvětluje i přívlastek Česká. Tento přívlastek vznikl jako důsledek osídlení tohoto území českým

obyvatelstvem na rozdíl od Německé dnes již Nové Olešné, která byla osídlena původně německým obyvatelstvem (Nekuda, 2005: s. 835). Přesto je přívlastek tohoto zeměpisného jména jakýmsi paradoxem, protože až do roku 1531 byla polovina této obce situována na Moravu a polovina vsi náležela Čechám. Později byla obec Česká Olešná zapsána jako obec, která náleží území Moravy, ale přívlastek Česká byl zachován (Nekuda, 2005: s. 836).

Co se druhé části názvu týče, dostáváme jednoznačné vysvětlení vzniku názvu. Přízvisko Olešná je totiž odvozeno od adjektiva olešná, což označuje vodu, která protéká olšemi. První historický záznam této obce se pojí s rokem 1349 a se jménem Kristýny z Olešné (Nekuda, 2005: s. 836).

Dyjice

Název této obce vzniká jako deminutivum k názvu Dyje, znamenající původně horní tok této řeky. Později se význam rozšířil i na osadu, která byla na tomto místě založena (Nekuda, 2005: s. 848).

Pro zjištění původu tohoto místního jména je potřeba zmínit několik slovotvorných úkonů, ke kterým v průběhu let došlo. Ve zdrobnělině Dyjice došlo v průběhu 17.století ke stažení na Dýce, z něhož poté diftongizací vzniká nová podoba tohoto místního názvu *Dejc*, která se začala používat jako regulérní spisovný nominativ názvu obce vzdálené 3 km od Telče. Koncem 19.století dochází ke zvrtné analogii a Dyjice se v pramenech objevuje jako Dýč. Na počátku 20.století se vrací název Dyjice (Hosák, Šrámek, 1970: s. 212).

V polovině 19.století se setkáváme v pramenech s obcí Velká Dýč, jelikož vedle obce Dyjice existovala ještě malá osada, které dostala stejný název. Proto bylo potřeba tyto dvě vsi odlišit. Vzniká tedy Velká Dýč a Malá Dýč. Ta byla v zápětí roku 1881 přejmenována na Dyjičku, zdrobnělinu od Dyjice, která se užívá dodnes (Hosák, Šrámek, 1970: s. 213).

Horní Meziříčko

Tato obec se poprvé v písemných záznamech objevuje okolo roku 1361. Meziříčko je deminutivem k místnímu jménu Meziříčí. Toto místní jméno vzniká pravděpodobně ze spojení slov mezi řekami, případně říčkami. V případě Horního Meziříčka nejde přímo o řeku. Horní Meziříčí se totiž nachází v údolí Hamerského potoka, do kterého se vlévá potok Studenský. Soutok těchto potoků tvoří jižní hranici této obce (Nekuda, 2005: s. 858).

První záznam o obci z roku 1361 nevykazuje žádné zdobnění názvu. Naopak jde o nezdobnělou podobu místního jména ve tvaru Mezirziecz. Téměř o sto let později se poprvé setkáváme se zdobnělinou tohoto místního názvu ve tvaru Mezirzicziczko (Hosák, Šrámek, 1970: s. 63).

Od roku 1846 se Meziříčko v okolí Telče objevuje s přívlastkem Horní kvůli odlišení od Meziříčka u Jihlavy či Moravských Budějovic (Nekuda, 2005: s. 859).

Horní Olešná

Název této obce má stejný původ jako Olešná Dolní. Vzniká tedy z adjektiva olešná, které je odvozeninou od apelativa olše. Adjektivum olešná poté označuje vodu, která protéká olším. V čem se od Dolní Olešné týče je to, že se v záznamech objevují jména pravděpodobných majitelů – Záviš, Diviš. Ačkoliv dosud o těchto osobách nebyly nalezeny žádné konkrétnější informace, až do roku 1872 se užívalo přívlastku Závišova nebo Divišova Olešná (Nekuda, 2005: s. 867). Po roce 1872 se objevuje přívlastek Horní na odlišení od Olešné Dolní.

Zhruba od druhé poloviny 17.století se v pramenech objevuje název obce s protetickým v na začátku slova, které je z hlediska dialektologie velmi častým znakem výslovnosti (1678 – *Zawishny Woleschna*). Až v roce 1924 bylo protetické v na začátku slova odstraněno a ustálil se název Horní Olešná.

Řásná

V historických pramenech je poprvé obec Řásná zaznamenána v roce 1385 jako součást zboží hradu Šternberka (Nekuda, 2005: s. 958). Přesto původ názvu obce není zcela bezvýhradně známý. Místní jméno je odvozeno od adjektiva řásná, které vzniká z apelativa řasa. Místní jméno je tedy nejspíš odvozeno od nějakého potoka, říčky či rybníku, kterých je v okolí řásné velké množství.

„V různých pramenech a obdobích se můžeme setkat s názvy jako *Rzasna* (rok 1385), *Rzazna* (1399), *Ržasna* (1678), *Řassna nebo Řasna* (1846), *Rzasna nebo Řásná* (1872).“ Obec *Řásná* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.isoft.cz/rasna/obec_historie.html.

Vápovice

První písemný zápis obce byl uskutečněn v roce 1529. Existuje několik výkladů, jak název obce vznikl. Hosák a Šrámek uvádí, že místní jméno patrně dříve mělo podobu Epovice od osobního jména Epo. Poté došlo k prodlužování počátečního *E* na *Ej* a vznikl název Ejpovice. Podobně jako u obce Vanov, ve spojení předložky a počátečního *E/Ej*, se na počátek slova dostává konsonant *V* a název se tak změnil na Vejovice. Odtud už došlo jen dialektické změně z *ej* – *á* a vznikly Vápovice (Hosák, Šrámek, 1980: s. 664).

Mnohem pravděpodobnější je verze podle knihy Dačicko, Slavonicko, Telčsko, která uvádí, že obec získala název jednoduše podle potoka Vápovky, který obcí protéká (Nekuda, 2005: s. 1005).

Žatec

Rok 1371 přináší první zmínku o této obci (Nekuda, 2005: s. 1022). Místní název Žatec je odvozen z apelativa záteč, které je odvozeno od slovesa *zatkati*, *zastaviti* a znamená místo na řece, potoce, kde se zatkává, zastavuje voda, případně, kde se ve zúženém řečišti shromažďují ledy. Záteč stejně tak může znamenat písečný násep, mělčinu, kde je vír, úskalí.

V nářečí se můžeme setkat s nominativem Žač, který má tvar feminina, ačkoliv původní podoba Zateč je maskulinum (Hosák, Šrámek, 1980: s. 810).

➤ Atmosférické jevy

Studená

Písemně je obec Studená doložená roku 1378. Název Studená získala nejpravděpodobněji díky klimatickým poměrům, které zde panují Obec *Studená* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: <http://www.studena.cz/informace-o-obci/historie/>. Základem je tedy adjektivum studena/studená, označující ves, která leží na studeném potoce,

případně u studené vody. Již zmíněné klimatické poměry se mohly do názvu obce také výrazně promítnout, jelikož Studená leží v poměrně vysoké a nechráněné poloze (Hosák, Šrámek, 1980: s. 511).

Do němčiny bylo toto místní zeměpisné jméno přejato až v 17. století, s vynecháním české koncovky *-á* a českého komponentu *-en*, jako *Studein* (Nekuda, 2005: s. 979). S výjimkou roku 1549, kdy byl název obce zaznamenáván jako *Studenec*, se dřívější podoby místního jména s podobou dnešní téměř nelišily (Hosák, Šrámek, 1980: s. 511).

3. Rostlinstvo - v této kategorii zařazují oikonyma do těchto podkategorií:

➤ Části rostlin

Praskolesy

O obci Praskolesy se poprvé dočteme v roce 1385, kdy byla součástí hradu Šternberka (Nekuda, 2005: s. 947).

Název tohoto místního jména je apelativní povahy. Název obce totiž označuje les, ve kterém se vyskytuje suché dřevo, které praská. Jde o suché haluzí či drobné suché větvoví. Praskolesy jsou zeměpisným místním jménem, které zaujímá post nejzápadněji položené moravské složeniny mezi místními jmény vůbec (Hosák, Šrámek, 1980: s. 301).

S praskáním dřeva má podle místních pamětníků určitou spojitost také staletá lípa s obrovskou prasklinou v kmeni, která je kuriozitou obce.

V historických pramenech se nesetkáme s žádnou zvláštností zápisu názvu této obce. Jedinou odlišností je snad dlouhý vokál *á* – *Práskolesy*, který ovšem místní obyvatelstvo užívá ve výslovnosti zcela běžně.

Růžená

První písemné zmínky o obci jsou z roku 1350 *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: <http://www.studena.cz/informace-o-obci/historie/>. Místní jméno je odvozeno od adjektiva *rděná*, které odkazuje k apelativu *róža*, *růže*. V tomto významu by podle Hosáka a Šrámka toto místní jméno označovalo *růžovou ves* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 401). Nejde o všem o souvislost s barvou, ale spíš

o blízký vztah k nedalekému hradu Roštejn/ Rosenštejn. Tedy obec ležící pod hradem, který patřil pánům z Hradce, kteří měli ve svém erbu pětistou růži.

Nejpravděpodobněji byla obec Růžená ve vlastnictví pánů z Hradce, kteří ji přidělili i její název.

➤ *Porosty obecně*

Lesná

Kořeny této vsi jsou poměrně mladé ve srovnání s ostatními obcemi v okolí Telče. Obec byla založena někdy v 18.století, patrně v roce 1715, kdy byla součástí panství Sádek a Rokytnice, a to až do roku 1849 (Nekuda, 2005: s. 899). Až do roku 1947 nesla obec název Valdorf. Označena tak byla kvůli tehdejšímu majiteli Ignáci z Walldorfu. Jeho příjmení znamenalo „hradební ves“ ne „lesní ves“. Na základě doslovného překladu z němčiny byla poté obec pojmenována jako Lesná podle polohy u lesa (Nekuda, 2005: s. 899).

Hosák a Šrámek doplňují, že název Lesná mohl vzniknout pomocí substantivizující přípony *-ice* k adjektivu lezná, což označovalo tzv.*leznici*. Leznice byla cesta lezná, stejně jako voznice cesta vozná. Ovšem toto vysvětlení nebylo vzhledem k poloze obce pochopitelné, a tak se také přiklání k překladu německého Wald (Hosák, Šrámek, 1970: s. 501).

➤ *Porosty i jednotlivě*

Borovná

Zeměpisné jméno Borovná je původem adjektivum, které vzniká ze sousloví borovná stráň, hora, to znamená místo, které bylo porostlé borem. (Nekuda, 2005: s. 826). Právě původní osada se rozkládala v trati, které se říkalo Stará Borovná. (Albrecht, 2007: s. 163).

První písemná zmínka o obci se datuje roku 1365, kdy měla být právě v prostoru porostlém borem, založena tato vesnice. V historických pramenech se setkáme s vývojem názvu Borovná, a to i v souvislosti s obcemi v jejím okolí, což je možné sledovat ze záznamu z roku 1547, kdy byla Borovná zaznamenána společně s Krahulčím jako mezi *Borownu a Krahujczij* (Nekuda, 2005: s. 826).

Jilem

Název této obce má jednoznačnou motivaci. Jméno vsi je odvozeno od stromu jilm, který se v této oblasti vyskytuje ve velkém množství. Konkrétně je název obce odvozen od staročeské podoby slova jilm – jilem. *Obec Jilem* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: <http://www.obecjilem.cz/?stranka=historie.html>. Až do roku 1447 byl název obce zaznamenáván jako Gilem (Jilem), od roku 1618 se nominativ zeměpisného jména mění na Gelmo (Jelmo). Původní název Jilem se vrací do kronik až roku 1924 (Hosák, Šrámek, 1970: s. 366).

Velmi často se setkáváme s různými dialektologickými možnostmi, které se týkají toho jména. Místní obyvatelstvo se důsledně vyhýbá přehlásce *i>e* a výhradně pracují s podobou jména Jilem. Ovšem obyvatelstvo v okolí Jindřichova Hradce občas užívají této přehlásky a ještě dnes se setkáme s podobou jména *Jelem* (Hosák, Šrámek, 1970: s. 366). Prvním vlastníkem této obce byl od roku 1358 Děpold z Jilma (Nekuda, 2005: s. 879).

Olší

První zmínka o obci spadá do roku 1580, kdy je obec zaznamenána jako součást telečského panství v telčském urbáři. *Obec Olší* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.obecolsi.w1.cz/index.html>.

Vznik názvu tohoto místního jména je téměř analogický jako u obce Olšany. Opět základnu odvozování tvoří výraz olší, tedy místo porostlé olšemi, olšinou. Samotný název obce pak vznikl z adjektiva olší nebo kolektivního podstatného jména olší (Nekuda, 2005: s. 933).

I zde není výjimkou, že se setkáváme s protetickým *v* na začátku názvu. Například v roce 1751 byla obec zaznamenávána jako *Wolshy*, případně v roce 1846 jako *Woľšy* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 179). Protetické *v* sehrálo svoji roli i při pojmenování dalších toponym v okolí Olší, protože místní obyvatelstvo bývá označováno nejen jako Olšané, ale také jako Voleváci. Stejně tak kopec, který spojuje Olší s blízkou Borovnou, nese název Volevák.

Ořechov

První písemný záznam o této obci pochází z roku 1355, kdy byl společně s Urbanovem a Nevcehlí prodán Bohuňkovi z Volfířova. Samotný název obce je

odvozen od adjektiva ořechový, od apelativa ořech, které má označovat prostor bohatě porostlý ořeším (Hosák, Šrámek, 1980: s. 190).

Ve většině středověkých pramenů nalezneme spíše adjektivní podobu tohoto místního jména – Ořechové, Ořechová. K vytvoření názvu Ořechov pomocí přípony –ov se přechází zřejmě z toho důvodu, že sufix –ov má větší toponymickou hodnotu než adjektivní přípony –ové/-ová (Hosák, Šrámek, 1980: s. 190).

Co se týče výslovnosti této obce, setkáme se opět s protetickým v na začátku slova – *Vořechov*, ale i s užíváním názvu obce v adjektivním tvaru – Ořechová.

Většina místních jmen, která v sobě obsahují komponent slova ořech, jsou místní jména vyskytující se na Moravě (Nekuda, 2005: s. 935).

Panské Dubenky

První písemná zmínka dochovaná o této obci pochází z roku 1350, kdy patřili Panské Dubenky rytířům z Hozlau. *Místopisný průvodce po České republice*[online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_panske-dubenky_8681.html. Název Dubenky je odvozen od adjektiva dubná neboli dubová, to znamená ves, říčka, případně hora, kde se nachází duby. Zakládajícím výrazem je tedy singulár dubenka, což je označení pro plod dubu. Odtud poté vzniká plurál Dubenky (Hosák, Šrámek, 1970: s. 203).

Přívlastek Panské, v německé podobě Herrn, získávají Dubenky okolo roku 1751, kdy se Dubenky patrně staly vlastnictvím Slavatů z Chlumu. Do roku 1751 se užívá pouze názvu Dubenky, ovšem později se objevuje už i přívlastek jak v českém, tak v německém znění. Například v roce 1872 se setkáme s názvem Herrn Dubenky, Panské Dubenky (Nekuda, 2005: s. 940).

➤ *Louky, pastviny, zahrady, vinice*

Rozseč

První písemná zmínka o této obci pochází z roku 1349. *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-22]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/rozsec_8684.html. Základem názvu obce je apelativum rozseč, které označuje místo, kde je rozsekán les, porost, kde se rozsekává (Hosák, Šrámek, 1980: s. 387). Jméno obce je typickým jménem vyskytujícím se na moravské straně

Českomoravské vrchoviny, protože na straně české se s ní nesetkáme. Zde je možné se setkat s místními názvy ve tvaru Proseč (Nekuda, 2005: s. 954).

Stejně tak jako na české straně Českomoravské vrchoviny se s místním jménem Rozseč nesetkáme ani na Moravě a ve Slezsku. V těchto oblastech mají místní jména se stejnou motivací podobu Osek, případně Osečí a ještě častěji pouze Sek, Sečí či Síčka (Hosák, Šrámek, 1980: s. 387).

Konečná spisovná podoba obce byla ustanovena v roce 1872 jako Rozseč i s německým protějškem Rosetsch.

4. Zvířectvo - v rámci této kategorie jsou oikonyma zařazena do podkategorie:

- *Volně žijící savci, ptáci, plazi, obojživelníci, ryby a ostatní*

Krahulčí

První zmínka o obci Krahulčí spadá do roku 1366, kdy byl název obce zaznamenáván jako Krahuydzie. *Obec Krahulčí* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://www.krahulci.cz/historie/d-1010/p1=52> . Tato podoba místního jména se objevuje až do roku 1447 (Hosák, Šrámek, 1970: s. 441).

Krahulčí je ve skutečnosti adjektivem, které je odvozeno od apelativa krahujec, tedy drobného dravce z čeledi jestřábovitých.⁴ Tento pták nese svoji symboliku v obci dodnes, neboť je vyobrazen na znaku místní masny.

Dnešní název obce vzniká až okolo 1670, kdy také došlo k dialektické změně *j* na *l*. Zatímco se tedy ještě v roce 1547 užívá *Krahuyczij*, už v roce 1678 je obec zaznamenávána jako *Krahulczy*. Začátkem 18.století se objevuje zcela totožná podoba místního jména s tou dnešní – Krahulčí (Nekuda, 2005: s. 892).

Zadní Vydří

První zmínka o obci pochází z roku 1385, kdy byla součástí zboží hradu Šternberka. V této době byla zaznamenávána jako Valentinovo Vydří (Nekuda, 2005: s. 1015). Základem tohoto místního jména je adjektivum vydří, což je potok, řeka, v nichž jsou vydry. V okolí Telče se nachází obec Vydří třikrát. Proto jsou jednotlivé obce

⁴ *Zayferus, společnost na ochranu dravých ptáků* [online]. 2013 [cit. 2013-03-25]. Dostupné z: <http://www.zayferus.cz/fotogalerie-zayferus-nasich>

odlišeny přívlastky. Kostelní Vydří podle kostela, který tu byl již ve 14.století, Prostřední a zadní Vydří podle polohy, jakou měly vůči panství (Hosák, Šrámek, 1980: s. 759).

Zadní Vydří se v období 14.století nazývalo také Valentinovo Vydří, patrně podle osoby, která měla co dočinění s nedalekým panstvím. V 16.století bylo přejmenováno na Krajiní Vydří kvůli své poloze, kdy jakoby leželo na okraji panství (Hosák, Šrámek, 1980: s. 759).

5. Poměry majetkové a právní - v rámci této kategorie jsou využity podkategorie:

➤ *Majetek královský, církevní, šlechtický a jiný svobodný, městský a obecní*

Horní Němčice

Není doposud známo, jak byla obec Horní Němčice založena. *Obec Horní Němčice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: <http://horninemcice.cz/?stranka=historie.html> Tato obec byla zaznamenána v zemských deskách roku 1358 jako Nempozic. Téměř o deset let později se písemný záznam obce začal přibližovat dnešní podobě. V roce 1365 nese název Nempczicz (Hosák, Šrámek, 1970: s. 129).

Název obce pravděpodobně vzniká odvozováním od jména Němec případně Němek pomocí přípony – *ice*. Z hlediska tohoto významu by tedy název obce označoval ves lidí Němcových. Protože se ale jména Němec začalo užívat ve významu „*Deutscher*“, nabízí se ještě jedno vysvětlení. Pokud tedy jméno Němec označovalo člověka náležícího k určitému národu, mohla být tato obec vlastnictvím feudála s německou národností (Nekuda, 2005: s. 864.)

S přívlastkem Horní se jako u většiny obcí tohoto typu setkáváme až kvůli odlišení od jiné obce nesoucí stejný název. V tomto případě šlo o Němčice poblíž Dačic, které byly pojmenovány jako Dolní Němčice, zatímco Němčice poblíž Telče jako Němčice Horní.

➤ *Pojmenování podle osob a institucí*

Bítovánky

Již na první pohled je zřejmé, že označení této obce je zdrobnělinou. Konkrétně deminutivem od místního jména Bítovany. Bítovany označovaly ves, ve které žili lidé z Bítova, jehož staročeská podoba je Bietow. Jméno Bietow je odvozeno

od osobního jména Biet. Jde tedy o název obce odvozený od jména vlastníka, jelikož Bítovánky byly od starodávna samostatným statkem. Rudolf Šrámek společně s Ladislavem Hosákem ještě upozorňují na možnou souvislost se jménem Bíteš. To je odvozeno od osobního jména Bietech, od něhož vzniká varianta Biet (Hosák, Šrámek, 1970: s. 72).

První zmínka o obci spadá do 14. Století, konkrétně se psal rok 1360. Od roku 1360 se název obce objevoval v historických pramenech v různých podobách, až po tu dnešní. 1386 jako *villam Byethowanky*, 1540 *Bitowanky*, 1672 *Bytowanky*. Roku 1872 získávají Bítovánky název téměř totožný s dnešním – *Bitovánky*. Od roku 1924 je ve všech současných publikacích a mapách najdeme pod názvem Bítovánky (Nekuda, 2005: s. 820).

Bohuslavice

Základem zeměpisného jména Bohuslavice je vlastní jméno Bohuslav. Toto osobní jméno označovalo ves lidí Bohuslavových. Jméno vzniká pomocí přípony *–ice* (Nekuda, 2005: s. 822).

První zmínka o obci se týká roku 1353, kdy zapsal na tomto zboží Ota z Bohuslavic 2 kopy a 15 grošů manželce Elišce. *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-03-15]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/bohuslavice_7674.html. V této době byl název obce zaznamenán jako in Bohuslawycz. Později se setkáváme s podobami *Bauslawitz*, *Bohuslawitz* či *Bohuslawitz*.

Bohuslavice u Telče nejsou jedinými Bohuslavicemi v České republice. Právě naopak. Proto i název obce může být motivovaný různými hledisky. Podle bohuslavických pamětníků je možné vyčíst název obce z historických událostí, kdy Bohuslavice v roce 1618 převzal Novoříšský klášter, který měl již v jejich bezprostřední blízkosti od 14. století Vranůvky a také část Bohuslavic samotných. Právě propojenost kláštera a tedy i Boha s obcí považují někteří pamětníci z Bohuslavic za počátek samotného názvu, ve smyslu slavit Boha.

Býkovec

Název obce je motivován několika možnostmi. První možností je, že název je odvozen od osobního jména Býk pomocí přípony *–ovec*. V tomto případě by šlo tedy o

prostor, který by byl majetkem jakéhosi Býka, tedy Býkův majetek. Druhou možností může být název obce odvozený pouze pomocí deminutivní přípony *-ec* k Býkov. Může jít tedy o místní jméno odvozené výhradně od jména osobního, ať už Býk nebo Býkov. Ovšem tato jména jsou podle Hosáka a Šrámků situována spíše na východní Moravě (Hosák, Šrámek, 1970: s. 136). Nabízí se proto ještě jedna motivace místního jména Býkovec, a to sice místo, kde se chovali ve velkém býci. V tomto případě by šlo o místní jméno odvozené od domácího zvířete.

V současnosti se v okolí Telče výrazně rozšířila nespisovná podoba tohoto zeměpisného jména. Setkáváme se s výrazy *Bejkovec*, *do Bejkovce* nebo přídavné jméno *bejkovskej*. To může mít kořeny v dřívější podobě tohoto místního jména, jelikož od 15.století byla tato obec zaznamenávána jako *Beykowcze*, *Beikowetz* či *Beykowitz*. Roku 1872 se dokonce setkáváme s písemným záznamem *Bejkovec*.

Částkovice

I název této obce je odvozen od osobního jména, od jména Částek. Toto osobní jméno označovalo ves lidí Částkových. Z morfologického hlediska je toto zeměpisné jméno utvořeno od osobního jména Částek pomocí přípony *-ovice*. Můžeme se setkat i s osobním jménem, utvořeným od jména Částek pomocí přivlastňovací přípony *-ov*, Částkov. V tomto smyslu Hosák společně se Šrámkem uvádějí, že by mohlo jít o složeninu, jejíž základ tvoří komponent *část-/část-*. Komponent *část/část-* mohl v období vzniku obce nabývat dvou významů. Jednak významu ve smyslu něčeho hustého, jednak čehosi ve významu častý (Hosák, Šrámek, 1970: s. 152).

V historických pramenech se setkáváme s několika různými podobami zápisu tohoto zeměpisného jména. V 17. a na počátku 18.století byla tato obec zapisována jako *Cziastkowitz*, polovině 18.století jako *Cziastkowitz*. V polovině 19.století získává písemný záznam této obce podobu, která se nejvíce podobá té dnešní – *Časkowice*. Ačkoliv už v roce 1881 nalezneme v historických dokumentech tuto obec zaznamenanou jako Částkovice, v roce 1906 dojde k vypuštění konsonantu *t* a podoba zeměpisného jména se mění na *Časkovice*. Tento záznam může souviset s dialektologickou výslovností této obce. V oblastech okolo Telče téměř všichni vyslovují Časkovice a ne Částkovice, jak je to z historického hlediska správně.

Dolní Vilímeč

Při analýze názvu této obce se setkáme s dvěma možnými způsoby výkladu. Ani jeden z výkladů nelze stoprocentně doložit z historických pramenů, ale pouze ze souvislostí, které jsou s obcí spjaté. Původní území této obce mohli osídlit Češi, stejně tak jako Němci, proto dvojí výklad názvu obce.

První z výkladů zmiňuje, že se jméno obce odvolává na německý název *Wilhelms*, což znamená Vilémova ves (Nekuda, 2005: s. 839). Vilímeč je proto označováno jako jméno, které souvisí s kolonizací území. Stejně jako Heřmaneč (Herrmanns), Urbaneč (Urbans) a spousta dalších zeměpisných jmen tohoto typu vzniká český ekvivalent Vilémec k Vilémově vsi, který byl poté upraven na Vilímeč.

Pokud ovšem není základ jména německého původu, potom může být základem názvu česká předloha *Vilémice* odvozená od osobního jména Vilém (Nekuda, 2005: s. 839). Tuto podobu zeměpisného jména můžeme přirovnat k názvu obce z roku 1592, kdy byla Vilímeč označována jako *Wylicie* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 710).

První zmínka o obci pochází z roku 1349, ale na Horní a Dolní Vilímeč byly obce odlišeny až v 19.století podle polohy vzhledem k Telči (Nekuda, 2005: s. 839). Velmi často dochází ke špatnému skloňování jména Vilímeč. Vilímeč bývá skloňována jako maskulinum podle vzoru stroj, ale Vilímeč je femininum, které skloňujeme důsledně podle vzoru píseň.

Domašín

Domašín je další zeměpisné jméno, které je odvozeno od jména osobního. Původním osobním jménem je jméno Domašě, které zastupovalo funkci hypokoristika od vlastního osobního jména Domaslav. Od zdomácnělého názvu Domašě získáváme pomocí přípony *-ín* zeměpisné jméno Domašín (Hosák, Šrámek, 1970: s. 188). Osobní jméno Domaslav původně označovalo majetek, který náležel Domášovi (Nekuda, 2005: s. 842).

První zmínka o obci spadá do roku 1366, kdy byl název obce zaznamenán v pramenech jako *sub Domaschin*. S drobnými morfologickými odchylkami se název obce v této podobě vyskytoval v záznamech až do druhé poloviny 19.století (Nekuda, 2005: s. 842).

Horní Bolíkov

Obec Horní Bolíkov se v historických pramenech objevuje poprvé roku 1364. Základem místního jména Bolíkov je osobní jméno Bolík, které vzniká jako jedna ze složenin jména se slovotvorným základem *Bole-*. Samotný název Bolíkov je tedy odvozen pomocí přípony *-ov* k osobnímu jménu Bolík (Nekuda, 2005: s. 853).

Od poloviny 14.století se název obce příliš nelišil od dnešní podoby s výjimkou let 1720 a 1751, kdy byl zaznamenáván jako Bulikow a v roce 1885 jako Bolikau (Hosák, Šrámek, 1970: s. 92).

Přívlastek Horní slouží jako prostředek odlišení od Bolíkova, který se nachází kousek od Slavonic. Jde o Bolíkov Dolní. Zprvu se užívalo přívlastku Böhmisch, čímž se odlišoval český Bolíkov od Bolíkova německého, ale toto rozlišení se neujalo. Finální název obce, jak jej známe dnes, se ustanovil v roce 1952 (Nekuda, 2005: s. 853).

Horní Myslová

První zmínku o obci nalezneme v pramenech z roku 1385 *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/horni-myslova_7687.html. Název Myslová vzniká odvozením pomocí posesivní přípony *-ova* od osobního jména Mysl, což byla část některého ze složených osobních jmen (například *Myslibor*) (Nekuda, 2005: s. 861). Původně posesivní přípona *-ova* se přehodnotila na adjektivní příponu *-ová* (Hosák, Šrámek, 1970: s. 112).

V úplně prvních dokladech má místní jméno zdobnělou podobu Mislówka/Mislůvka (Hosák, Šrámek, 1970: s. 112). Z toho je možné vypožorovat, že již dříve existoval tvar podobného místního jména, který byl nezdobnělý. Proto na odlišení od Myslůvky vzniká v roce 1528 přívlastek Horní (Nekuda, 2005: s. 861).

Horní Vilímeč

Název této obce vzniká obdobně jako název obce Dolní Vilímeč. Původně se obec nazývala Vilémova ves, přičemž okolo roku 1366 byl název zkomolen na Vilemomebes v německé podobě. Až v průběhu 16.století byl název místního jména pojmenován Vilímeč, zatím bez přívlastku. Ten se u Vilímče objevuje až v průběhu 19.století, aby došlo k rozlišení Horní a Dolní Vilímče z hlediska polohy vůči Telči (Nekuda, 2005: s. 872).

Hostětice

Základem tohoto místního jména je osobní jméno Hostáta. Toto osobní jméno je pravděpodobně složeninou apelativa *host-* a nějakého osobního jména (Nekuda, 2005: s. 877). Konečná podoba tohoto zeměpisného jména byla utvořena pomocí přípony *-ice* ke jménu osobnímu (Hosák, Šrámek, 1970: s. 281).

První písemná zmínka o obci se týká roku 1366 *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-05]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/hostetice_7688.html. V tomto roce měl název obce podobu Hosczieczicz, v roce 1447 měl podobu dnešní – na Hostěticích, ale až do roku 1872 se jeho podoba měnila. Poslední změna proběhla právě v roce 1872, z názvu Hostietitz se ustálily Hostětice.

Jindřichovice

První zmínka o obci se objevuje v roce 1354. I zde je motivace původního názvu obce zcela zřejmá na první pohled. Název obce je pomocí přípony *-ovice* odvozen od osobního jména Jindřich, které je přejato z němčiny od Heinrich (Nekuda, 2005: s. 881). Dříve tedy Jindřichovice znamenaly ves lidí Jindřichových.

V historických pramenech se Jindřichovice dlouhou dobu objevovaly jako Gydrsychowycz, Gindrochowicz. Už v roce 1846 se objevuje podoba jména s konsonantem *ř* – Gindřichowitz. Ještě ke konci 19.století se název obce objevuje bez konsonantu *j/g* na začátku slova, kdy byly možné obě varianty, jak Indřichowitz, tak Gindřichowitz (Hosák, Šrámek, 1970: s. 368).

Klatovec

„První doložený zápis o obci v brněnských Zemských deskách se datuje k roku 1386.“ *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/klatovec_7975.html. Původ tohoto místního zeměpisného jména lze vyložit dvojím způsobem. První možnost odkazuje k tomu, že základním slovem je apelativum klát, které je odvozeninou od adjektiva klatový, což podle Hosáka a Šrámků nese význam „špalkový úl“. Význam tohoto slova byl ovšem vyložen teprve v nedávné době a především na území Slovenska a východní Moravy (Hosák, Šrámek, 1970: s. 393).

Právě z toho důvodu dávají historici přednost druhé možnosti tvoření, že je Klatovec odvozený od příjmení Klát pomocí přípony *-ovec*. Tedy místo patřící Klátovi. Tento způsob tvoření místních jmen je velmi progresivní celoplošně na území Moravy. Doposud nebyly nalezeny doklady, které by odkazovaly ke staročeskému původu.

Kostelní Myslová

Kostelní Myslová je jednou z nejstarších obcí v okolí Telče. „*Vznikla na staré obchodní cestě a od svého založení patřila ke královskému majetku.*“ (Albrecht, 2007: s. 152). První zmínka o obci spadá do 13.století, konkrétně do roku 1235. Ovšem na základě dochované románské části kostela lze uvažovat o mnohem vyšší stáří obce.

Původní název obce měl podobu Myslovice, která vznikla pomocí přípony *-ovice* k osobnímu jménu Mysl. Název obce tedy znamenal ves lidí Myslových. Zvláštností je, že sufix *-ovice* nepřešel v na Moravě progresivní sufix *-ov*, ale v sufix *-ova*. Příčinou bylo vyrovnání rodu, kdy se sufix vyrovnává s doplňujícím slovem jako je lhota, ves a podobně. Později se ještě posivní přípona *-ova* prodloužila na adjektivní *-ová* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 112).

Přívlastek Kostelní se užívá už od roku 1253. Záměrem nebylo odlišit Myslovou Kostelní a blízko ležící Myslovou Horní, ale upozornit právě na významnou stavbu kostela, která se v obci nachází. (Nekuda, 2005: s. 889). Až do druhé poloviny 19.století se přívlastek Kostelní objevuje i v německé podobě *Kirch Mislau*, *Kirchz Myslau* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 112).

Krasonice

„*Nejstarší písemná zpráva o Krasonicích je zaznamenána v zemských deskách země moravskoslezské z roku 1286, kdy majitelem byl Crha z Krasonic, z rodiny pánů z Bílkova.*“ [cit. 2013-04-08], dostupné z: <http://www.krasonice.cz/dejiny.html>. I u této obce je možné nalézt dva výklady o původu názvu obce. První z nich je pravděpodobnější a zároveň také jediný, který uvádí webové stránky této obce. Krasonice jsou podle této možnosti odvozeny pomocí přípony *-ice* k osobnímu jménu Krasoň. Toto osobní jméno by mělo být podle webových stránek obce jménem zakladatele této vsi. Obec Krasonice [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z:

<http://www.krasonice.cz/dejiny.html>. Osobní jméno Krasoň vzniká substantivizací adjektiva krásný, pomocí přípony –oň.

Hosák a Šrámek ještě uvádějí druhý možný způsob výkladu, kdy Krasonice vznikají z nějakého osobního jména, které má komponent kras- a znamenají tak ves lidí Krasoňových (Hosák, Šrámek 1970: s. 446).

U názvu této obce je možné se setkat s různou kvantitou samohlásky *a*. Je tedy možné vidět záznam obce jako Krásonice či Krasonice, ale podle historických záznamů je krátký vokál pravopisně považován za správný, což je možné vypožorovat i v historických záznamech názvů obce – 1524 v *Krasonicych*, 1718 *Grasonitz*, 1872 *Krasonitz* (Nekuda, 2005: s. 895).

Markvartice

První zmínka o obci se týká roku 1257. V Markvarticích v polovině 13.století sídlil šlechtický rod Markvartů, od nichž je odvozen právě název této obce. Základ názvu obce tedy tvoří osobní jméno Makvart, které je německého původu. Podoba zeměpisného jména obce vzniká tedy analogicky jako název obce Marklovice, pomocí přípony –ice (Hosák, Šrámek, 1980: s. 39). Markvartice tedy poté znamenaly ves lidí Markvartových. V historických pramenech se po dlouhou dobu objevuje podoba tohoto zeměpisného jména psaná s *q*. Poprvé se název obce s *q* objevuje okolo roku 1257 jako *Marquardiz*, naposledy v roce 1846 jako *Marqurtitz*, *Marquartice*. Koncem 19.století se vyskytuje dnešní podoba jména Markvartice (Nekuda, 2005: s. 904).

Ačkoliv je pro oblast Moravy velmi typické odlišovat stejné názvy obcí pomocí přívlastků, v případě Markvartic tomu tak není. Tyto Markvartice, vzdálené asi 12 kilometrů od Telče, mají svůj protějšek vzdálený asi 9 kilometrů od Třebíče, ale odlišeny nijak nejsou.

Mrákotín

Mrákotín se poprvé v písemných pramenech připomíná roku 1358 jako součást šternberského zboží (Nekuda, 2005: s. 909).

Název obce Mrákotín vzniká pomocí pípony –ín k osobnímu jménu Mrákota. Mrákota je odvozeno od středočeského apelativa mrákota, které znamená temnotu zraku, v přeneseném významu může znamenat i temnotu mysli (Hosák, Šrámek, 1980: s. 103). Proč zrovna temnota zraku či mysli, není dosud zcela zřejmé. Někteří pamětníci

se domnívají, že se význam slova mrákota může vztahovat k pověsti o kováři, který odešel do Itálie a šťastně se vrátil zpět do Mrákotína, kde dožil spokojený život se svojí ženou a synem. Ovšem o tom, že by byl slepý, neexistují žádné důkazy. Jenom tato pověst se v Mrákotíně šíří v několika verzích, z nichž právě jedna vypráví o kováři, který oslepl.⁵

V průběhu let se podoba názvu obce až na pár výjimek vůbec nezměnila. Od roku 1385 je obec zaznamenávána jako *Mracotin*, později s konsonantem *k* jako *Mrakotin* a poslední změnou byla prodloužení vokálu *i* na Mrákotín v roce 1872 (Nekuda, 2005: s. 907).

Mysletice

První zmínka o obci spadá do roku 1378 v souvislosti s Jindřichem z Mysletic. Název obce je odvozen pomocí přípony *–ice* od osobního jména Mysleta. Osobní jméno Mysleta představovalo jednu z možných složenin s komponentem *mysl-* a znamenalo ves lidí Mysletových (Nekuda, 2005: s. 912).

Tato obec díky svému názvu spadá do významné skupiny jihozápadomoravských jmen končících na *–tice* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 110).

Koncem 17.století a začátkem 18.století se setkáváme s častým zaměňováním vokálu *e* za vokál *o*, *Mysletice* – *Myslotice*, případně se mohlo užívat obou variant.

Myslibor

Obec se v písemných pramenech poprvé objevuje roku 1366. *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/myslibor_7994.html. Název obce je odvozenina od osobního jména Myslibor. Myslibor je složeninou dvou komponentů, které v překladu odkazují k latině. Skládá se z části *mysl* (*cogitatio*) a *bor/boj* (*pugna*). Konečný název tohoto zeměpisného jména je odvozen pomocí přivlastňovací přípony *–jb* k osobnímu jménu Myslibor (Hosák, Šrámek, 1980: s. 110).

Název obce spadá do významné skupiny místních jmen na Českomoravské vrchovině, vytvořených pomocí přípony *–j* (*Slaviboř*, *Ratiboř*, apod.) (Nekuda, 2005: s. 915).

⁵ *Mikroregion Telčsko* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.telcsko.cz/page.php?mx=102_turistika/povesti&ax=295_povest-z-mrakotina:-mrakotinska-kovarna&lx=cz&ft=

Občas se můžeme setkat s nesrovnalostmi ohledně skloňování tohoto zeměpisného jména, jelikož někteří lidé považují Mysliboř za maskulinum. Mysliboř je femininum, které důsledně skloňujeme podle vzoru růže.

Z historických písemných pramenů je možné vypožorovat, že v polovině 19.století došlo k palatalizaci *r>ř* (*Myslibor* – *Misliboř*). Velmi zvláštní je podoba této obce v roce 1872, kdy byla zaznamenávána vedle *Misliborsch* také jako *Myslibořice*, což je obec, která leží v blízkosti Třebíče a ne v okolí Telče (Nekuda, 2005: s. 915).

Myslůvka

První písemný záznam o této obci nalezneme v roce 1351, kdy patřila pánům z Hradce a jako léno ji držel Tomáš Věrduněk z Myslové. Samotný název obce je deminutivem od zeměpisného jména Myslová (Nekuda, 2005: s. 917). V tomto případě šlo tedy o odlišení dvou stejně se jmenujících obcí.

Obec nějaký čas nosila i jméno svého majitele, Tomáše Věrduňka, a byla zapisována do historických pramenů jako Věrduňkova Myslová (Hosák, Šrámek, 1980: s. 112).

Přívlastek Věrduňkova byl začátkem 16.století nahrazen přívlastkem Malá Myslová. Až v roce 1890 se poprvé objevuje název obce jako deminutivum bez jakéhokoliv přívlastku. Konečná podoba jména Myslůvka byla ustanovena v roce 1921 (Nekuda, 2005: s. 917).

Olšany

Úplně první písemná zmínka o této obci se objevila v roce 1257 v souvislosti s novoříšským klášterem. Samotný název obce je odvozen od takzvaných „*Olšenů*“, což byli lidé, kteří se vyskytovali na místech, která byla porostlá olšemi. Olšené tedy byli lidé z Olší. Ač to na první pohled není zřejmé, tak Olšany, jako název obce, mají tvar akuzativu plurálu právě od nominativu Olšené (Nekuda, 2005: s. 930).

V některých oblastech okolo Telče se ve výslovnosti používá nespisovné protetické *v*, *Volšany*, jehož kořeny je možné vysledovat v písemných záznamech obce dřívejší doby. Například v roce 1718 byl název obce *Wollschany*. V roce 1872 se obec nazývala *Wolschan bei Teltsch*, ale už byl známý i český protějšek Olšany u Telče (Hosák, Šrámek, 1980: s. 178).

Popelín

„Popelín se poprvé připomíná v roce 1349. V dávných dobách byl rozdělen na díl moravský a díl český a takto je zapisován v moravských a českých zemských deskách.“ Místopisný průvodce po České republice [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_popelin_2938.html. Základem názvu obce je apelativum popel. Z tohoto obecného jména vzniká díky rozšíření příponou –a osobní jméno Popela. Místní jméno Popelín poté vzniká od osobního jména Popela pomocí přivlastňovací přípony –ín (Hosák, Šrámek, 1980: s. 283).

Místní jméno Popelín skloňuje podle vzoru hrad, případně les. Historické záznamy názvu obce se v průběhu let příliš nelišily od dnešní podoby názvu. Už v polovině 14.století nese obec název Popelin, jediný rozdíl je v kvantitě vokálu. Stejně tak je tomu víceméně až do začátku 18.století. V roce 1872 nabývá vokál *i* příslušnou délku (Nekuda, 2005: s. 943).

Radkov

První zmínka o obci Radkov se objevila v písemných pramenech roku 1358 v souvislosti se jménem Ctibora z Radkova. Místní jméno Radkov vzniká pomocí přivlastňovací přípony –ov k osobnímu jménu Radek. Osobní jméno Radek je hypokoristická podoba některého ze složených osobních jmen s komponentem *Rad-*, v německé podobě *gern* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 347).

Vzhledem k tomu, že se k Radkovu neváže ani žádná pověst vysvětlující původní název obce, přiklání se historikové k tomu, že název obce je nejpravděpodobněji odvozen od osobního jména jednoho z historických vlastníků obce.

V historických pramenech se setkáme s různými podobami názvu obce, z nichž nejzajímavější a zároveň nejpodivnější je podoba názvu obce z roku 1850, kdy byl Radkov zaznamenáván jako Račková (Nekuda, 2005: s. 952).

Řídelov

Poprvé se je možné o obci Řídelov dočíst v roce 1356. Původní znění tohoto místního jména bylo Řitlov. Základem místního jména Řitlov bylo osobní jméno Řitla,

z něhož pomocí přivlastňovací přípony vzniká Řitlov. Základem osobního jména Řitla byla opět nějaká hypokoristická podoba s komponentem *Řit-* od apelativa řiť. Počátkem 18.století se poprvé objevuje podoba názvu obce s komponentem *Řid-/Říd-*. V 19.století je tento komponent rozšířen o *-ový* sufix včetně vkladného *-e-*, *Řidel-/Řidel-*.

S cílem zjemnit význam základního slova dochází k přiklonění k výrazu hřidel, což bylo u výrazů začínajících na Ř velmi snadné a časté (Hosák, Šrámek, 1980: s. 414). V historických pramenech se v průběhu času objevují podoby jména jako *Rzitlow* (1356), *Ržittlau* (1676), *Řidelow* (1846), *Hřidelov* (1872) až po Řídelov v roce 1893 (Nekuda, 2005: s. 961).

Sedlatice

První písemný doklad o této obci byl zaznamenán v roce 1257. Název tohoto místního jména vzniká odvozováním od osobního jména Sedlata, které není složeninou. Toto osobní jméno označovalo tedy ves lidí Sedlatových. Sedlatice jsou od osobního jména Sedlata utvořena pomocí přípony *-ice* a patří do skupiny jihozápadomoravských místních jmen, která mají v základním osobním jméně *t-ový* sufix (Hosák, Šrámek, 1980: s. 425).

Záznamy obce v historických pramenech se příliš neliší. Od roku 1257 až téměř do začátku 18.století byla obec zaznamenávána jako *Schedelethiz*, poté už získává podoby, které jsou velmi podobné té dnešní – *Sedlatitz* (1872), *Sedletice* (1881) (Nekuda, 2005: s. 964).

Skrýchov

První písemná zmínka o obci pochází z roku 1407. Místní jméno Skrýchov je odvozeno pomocí přivlastňovací přípony *-ov* od osobního jména Skrých. Původ osobního jména Skrých není jednoznačně známý, ale předpokládá se, že je odvozeno od verba skrýti, případně od substantiva skrýt (Hosák, Šrámek, 1980: s. 451).

Při skloňování tohoto místního jména se nesetkáme s žádnými neobvyklostmi, skloňujeme jej důsledně podle vzoru hrad/les. Co se týká výslovnosti názvu této obce, projevuje se zde typický znak místního dialektu – diftongizace *ý-ej*, *Skrýchov* – *Skrejchov*. Ovšem i tato výslovnost může mít opodstatnění v dřívějších písemných záznamech obce, protože například v koncem 16.století byl název obce

Skreychow. Ještě začátkem 20.století se setkáme se spisovnou variantou obce Skrejchau, Skrejchov (Nekuda, 2005: s. 968).

Slaviboř

Obec se v písemných pramenech poprvé objevila v roce 1355 v souvislosti se jmény Mikuláš a Zdeslav ze Slaviboře (Nekuda, 2005: s. 970). Základem tohoto místního jména je osobní jméno Slavibor, od něhož Slaviboř vzniká odvozováním pomocí přivlastňovací přípony *-j*. Osobní jméno Slavibor je v podstatě složeninou dvou komponentů *Slav-* a *-bor*. Místní jméno Slaviboř patří mezi místní jména končící komponentem *-boř*, která jsou typická pro oblast Českomoravské vrchoviny (Hosák, Šrámek, 1980: s. 458).

Co se skloňování týče, náleží zeměpisné jméno Slaviboř ke vzoru růže, podle kterého jej také důsledně skloňujeme. Zvláštností je opět dialektická stránka jména. Dříve byla totiž Slaviboř po dlouhou dobu zaznamenávána jako Slejboř a jí podobné varianty, například *Sleiboř*, *Slejboř* (1846), *Slejborsch* (1872) (Nekuda, 2005: s. 970). Je zajímavé, že tyto dialektické úpravy tohoto místního jména vůbec do výslovnosti místních obyvatel nepronikly.

Strachoňovice

„První zmínky pocházejí z roku 1353, kdy dal Bohunek z Volfířova zapsat polovinu této obce Mareši Mutišovi, purkrabímu na hradě Roštejn.“ Místopisný průvodce po České republice[online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_strachonovice_8799.html. Název místního jména Strachoňovice má svůj původ v osobním jméně Strachoň, Strachuj, případně Strachota. Pomocí přípony *-ovice* poté vzniká dnešní název obce. Hosák a Šrámek nevylučují možnost, že osobní jméno Strachoň může být obecné jméno označující toho, kdo má strach. Potom by název obce znamenal ves lidí Strachoňových (Hosák, Šrámek, 1980: s. 495).

Historické názvy obce měly v průběhu času různou podobu. Například v 17.století byly Strachoňovice zaznamenávány jako *Strachonowitz*, v 19.století jako *Strachonice* či *Strachomice* (Nekuda, 2005: s. 977).

Sumrakov

Ves se v písemných pramenech poprvé připomíná rokem 1365, kdy Jindřich ml. z Hradce prodal ves Pešíkovi ze Sumrakova (Nekuda, 2005: s. 988). Toto místní jméno vzniká odvozováním pomocí přivlastňovací přípony *-ov* k osobnímu jménu Súmrak. Osobní jméno Súmrak má svoje kořeny u apelativa sůmrak, soumrak. Je možné vidět určité vyrovnání apelativ soumrak a mrak, od něhož mohlo vzniknout osobní jméno Mrak, případně Mrákota, které by mohlo odkazovat k Sumrakovu blízko ležící vsi Mrákotín. Ovšem tyto domněnky nebyly historicky ani etymologicky potvrzeny (Hosák, Šrámek, 1980: s. 523).

Do němčiny bylo toto místní jméno přejato až v 18.století ve tvaru Sumrakau. Na základě tohoto tvaru je i dnešní česká podoba jména Sumrakov, nikoliv Soumrakov (Nekuda, 2005: s. 988).

Svojkovice

První písemná zpráva o Svojkovicích pochází z roku 1257. Tehdy se název obce psal bez počátečního *S* jako *Woykowice*. *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_svojkovice_8801.html. Místní jméno je odvozeno od osobního jména Svojek, které je hypokoristickou podobou některého ze složených osobních jmen typu Svojslav. V tomto případě šlo o ves lidí Svojkových. Konečný tvar

tohoto zeměpisného jména vzniká odvozováním pomocí přípony *-ovice* k osobnímu jménu Svojek, včetně úprav pohyblivého *e* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 534).

V 15.století obec zpusťla a život se v obci obnovil až v roce 1709, kdy zde vznikl zájezdní hostinec *U Bílého anděla*. Na základě toho byla okolo roku 1718 ves zaznamenávána jako *Weissenengel* neboli *Andělka* (Nekuda, 2005: s. 993).

Šašovice

První písemný záznam obce nalezneme okolo roku 1350 v souvislosti se jménem Mikeš ze Šašovic (Nekuda, 2005: s. 995). Základem tohoto místního jména je osobní jméno Šaš, od něhož odvozováním, pomocí přípony *-ovice*, vznikají Šašovice. Osobní jméno Šaš je patrně palatalizovanou verzí osobního jména Šach, označující ves lidí Šašových (Hosák, Šrámek, 1980: s. 544). Tedy i tato obec je pojmenována po osobě, která měla s obcí určitou spojitost.

V historických pramenech se setkáme s různými tvary této obce – *Schassouicz* (1379), *SSassowicz* (1464), *Schaschowitz* (1846) (Nekuda, 2005: s. 995).

Telč

Ačkoliv se o Telči objevují záznamy již z počátku 11.století, kdy Telč založil kníže Otta II. Poté, co zvítězil na Břetislavem. *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_telc-_7524.html. Původní název tohoto města zněl Teleč. Vznikla pomocí přivlastňovací přípony –j k osobnímu jménu Telec, které vzniklo z apelativa telec, což znamená mladý býček, případně mladé tele (Hosák, Šrámek, 1980: s. 579).

Po formální stránce byl nominativ tohoto místního jména Teleč, k němuž náležely morfologické pády do Telče, v Telči, čímž došlo k vytvoření nového nominativu Telč. K tomuto vyrovnání u místních jmen zakončených na –ec, –ek dochází na Moravě velmi často (Hosák, Šrámek, 1980: s. 579).

Místní jméno Telč původně náleželo k maskulinu, ale přešlo k femininu díky celé řadě shodných tvarů s ženským rodem (Hosák, Šrámek, 1980: s. 578). Ještě koncem 15.století je město zaznamenáváno jako gen. v Novém Telči. Počátkem 16.století už má název města tvar feminina *Teltsch* (Nekuda, 2005: s. 802).

Urbanov

„Založení obce je datováno do 12. století a první písemná zmínka pochází z roku 1355, kdy tu byla postavena dřevěná fara.“ *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/urbanov_8803.html. Název obce vzniká z osobního jména Urban pomocí přivlastňovací přípony –ov. Osobní jméno Urban má své kořeny už v latině, kdy latinsky urbanus znamená měšťan (Hosák, Šrámek, 1980: s. 645).

V historických pramenech se můžeme setkat i s tvary jako *Vrbanow*, které spadají převážně do 14. a 15.století (Nekuda, 2005: s. 998).

Vanov

Úplně první písemná zmínka o obci pochází z roku 1366. Místní jméno Vanov vzniká odvozováním přivlastňovací příponou –ov od osobního jména Evan, Ejvan, případně Ivan (Hosák, Šrámek, 1980: s. 662). Na základě prvního písemného záznamu

obce Eywancz není zřejmé, zda původní podoba jména zněla Evaneč nebo Evanec (Nekuda, 2005: s.1001). Hosák a Šrámek se přiklání spíše k variantě Evanec.

To, že základem tohoto místního jména může být osobní jméno Ivan, případně jeho nářeční podoba Ejvan, potvrzuje i výslovnost jména po předložce. Po předložce totiž počáteční *E/Ej* odpadá a na začátku jména zůstává konsonant *V* (*do Ejvanova – do Vanova*) (Hosák, Šrámek, 1980: s. 333).

Na určitou dobu získal Vanov i přívlastek Velký na odlišení od blízkého Vanůvku, ale přívlastku se dnes již nevyužívá (Nekuda, 2005: s. 1001).

Vanůvek

V písemných pramenech nalezneme zápis o této obci roku 1447, kdy byla zaznamenána jako Malý Evanov. Podobně jako u Vanova je základem tohoto místního jména osobní jméno (Nekuda, 2005: s. 1003).

Vanůvek je tedy deminutivem vytvořeným od místního jména Vanov. Zpočátku byl od Vanova odlišován přívlastek Malý, ale od roku 1846 se užívá ve zdrobnělém tvaru Vanůvek (Hosák, Šrámek, 1980: s. 663). V průběhu 19.století se můžeme setkat se zápisem obce v plurálním tvaru Vanůvky a zvláštní je i zápis obce z roku 1881, kdy byla zaznamenávána jako Malý Ivanůvek (Nekuda, 2005: s. 1003).

Volevčice

První zmínka o obci pochází z roku 1366. Název této obce vzniká odvozováním od osobního jména. Pomocí přípony *–ice* vznikly odvozením od osobního jména Volevec Volevčice. Název obce tedy znamená ves lidí Volevcových (Nekuda, 2005: s. 1010).

V některých historických pramenech je možné nalézt název obce zaznamenaný na začátku s konsonantem *B* jako Bolevčice (*Bolewczice*, 1366). Je tomu tak proto, že v průběhu 14., 15. a 19.století bylo zaměňování *V* s obouretným *B* velmi časté (Hosák, Šrámek, 1980: s. 738).

Zvolenovice

První zmínka o obci se týká roku 1366. Název obce je odvozen pomocí přípony *–ovice* od osobního jména Zvolen, které vzniká z participia perfekta od slovesa *zvoliti*.

Toto osobní jméno směřuje k označení vsi lidí Zvolenových (Hosák, Šrámek, 1980: s. 803).

➤ *Poddanské poměry*

Knínice

První písemná zmínka o obci se objevila v roce 1262 *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/knynice_7977.html. Název obce vzniká jako obec označující lidi, kteří jsou poddaní knieni nebo kněhyni, tedy kněžně nebo abatyši ženského kláštera *Obec Knínice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z: <http://www.obec-knynice.cz/historie.php>. Motivace názvu obce je zcela zřejmá a v průběhu let se nezměnila. V pramenech ovšem k drobným úpravám názvu obce docházelo. Například v polovině 13.století se setkáme s názvem *de Kneniz*, koncem 16.století, konkrétně rok 1581 zaznamenával obec jako *Kyhnicz*, 1746 *Kjnice*, 1893 *Kinitz*, *Kynice* a až v roce 1915 se poprvé objevila dnešní podoba místního jména Knínice (Nekuda, 2005: s. 639).

6. Lidská práce - v této kategorie je využita jedna jediná podkategorie:

➤ *Nerosty*

Nová Říše

Dříve než samotná obec vstupuje do povědomí zdejší premonstrátský klášter, který podle tradice založen roku 1211 Markvartem z Hrádku a jeho manželkou Vojslavou. První zmínka o Nové Říši jako o městečko pochází z roku 1354. V roce 1363 se městečko stalo střediskem klášterního zboží (Nekuda, 2005: s. 924).

Samotný název obce vzniká z německého slova *grüss*, *Griess*, kterého se užívalo k označení rudného štěrku. Právě tímto je s největší pravděpodobností název obce motivovaný, jelikož na jih od Jihlavy je dolovací činnost doložena.

Co se týče etymologického výkladu, tak je německé *grüss* příbuzné s českým slovem hruda. Úžením dochází ke vzniku slova *Griess*, přičemž ve 13.století dochází ke změně *g – h*, *ri – ři*, z čehož právě vzniká česká podoba jména Říš. Na základě příklonu k německému Reich získává název obce i délku Říš (Hosák, Šrámek, 1980: s. 416).

Přívlastky v případě obcí Stará a Nová Říše sloužily k odlišení obou vsí z hlediska stáří vzniku. Obě Říše byly nejprve odlišeny přívlastky v latině a němčině,

poté také v češtině. Stará Říše je o přívlastek rozšířena v roce 1257 a Nová Říše až v roce 1457 (Nekuda, 2005: s. 923).

Stará Říše

Obec se v písemných pramenech poprvé připomíná v roce 1257. Vznik názvu obce je totožný jako u Říše Nové. Základem je německý výraz *gruss*, který označoval rudný šterk, což patrně souvisí s dolovací činností, která je v okolí Jihlavy doložena (Nekuda, 2005: s. 973). Více viz Nová Říše.

7. Lidská sídla - v rámci této kategorie nebyla pro oikonyma vhodná ani jedna podkategorie.

8. Duchovní život, historie - v rámci této kategorie využívám dvou podkategorií:

➤ *Pověry a pověsti*

Sedlejev

První písemný záznam o vsi Sedlejev pochází z roku 1366. Místní jméno Sedlejev vzniká pomocí odvozování přívlastňovací příponou od starého jednoduchého osobního jména Sedlej. Osobní jméno Sedlej může mít podle Hosáka a Šrámka určitou souvislost s verby sedlati či sednouti si. Místní jméno Sedlejev patří ke skupině posesivních místních jmen, která obsahují *j-ový* sufix v základním osobním jméně. Tato místní jména s tímto sufixem jsou typická výhradně pro Českomoravskou vrchovinu (Hosák, Šrámek, 1980: s. 426).

Ovšem do analýzy původu názvu obce Sedlejev výrazně zasahuje také pověst, která se k Sedlejevu váže. Na území dnešního Sedlejova kdysi dávno zabloudila skupina zbrojnošů na koních, která prchala před svými nepřáteli. Domnívali se, že zde je nepřítel nemá šanci objevit. Ovšem to byl omyl. Rozhodli se, že si na tomto území odpočinou, ale netušili, že se k nim nepřítel blíží. V okamžiku, kdy velitel odpočívající skupiny zjistil, že jsou ohroženi, začal volat: „*Rychle, rychle sedlej a jeď pro pomoc!*“ nejrychlejší ze zbrojnošů byl Matěj, který dokázal přivést pomoc. Matěj za své zásluhy dostal toto údolí ke správě a pojmenoval jej Sedlejev podle rozkazu, který kdysi jeho velitel vydal.⁶

⁶ *Mikroregion Telčsko* [online]. 2013 [cit. 2013-04-09]. Dostupné z: http://www.telcsko.cz/page.php?mx=77_clenske-obce/sedlejev&ax=309_povest-ze-sedlejova:-o-vzniku-nazvu-obce-sedlejev&lx=cz&ft=

➤ *Místní události*

Nevcehle

„Nevcehle je poprvé připomínána v roce 1355, kdy Štěpán z Březnice prodal Urbanov, Nevcehlím a Ořechov Bohuňkovi z Vojvířova.“ *Místopisný průvodce po České republice* [online]. 2013 [cit. 2013-04-08]. Dostupné z: http://www.mistopisy.cz/historie_nevcehle_8655.html. Jméno Nevcehle vzniká z německého slova Neuziehen, což znamená místo, kam se někdo nově přistěhoval, kde bylo něco nově započato (Hosák, Šrámek, 1980: s. 142). Jméno obec získává v průběhu 13.století, kdy bylo přiděleno jihlavskými horníky, kteří zde zakládali nové štoly (Nekuda, 2005: s. 920).

Konečná podoba tohoto místního jména vznikla díky zkomolení německého protějšku. Hosák a Šrámek uvažují o kontaminaci dvou německých podob. Jednak mohlo dojít k počeštění německého *Neu-* na české *Neb-*, které mohlo dále v důsledku záměny retnic získat podobu *Nev-*, případně mohlo dojít ke zkomolení celého *Neuzeile* na české *Necehle*. Tito autoři nezamítají ani možnost, že mohly splynout obě tyto zkomoleniny najednou.

Nevcehle je femininum, které se skloňuje podle vzoru růže. V historických pramenech jsou zaznamenány výrazné proměny tohoto místního jména. V průběhu 14.století nosila obec název *Nebzyhen*, *Nextyel*, v 15.století je zaznamenávána jako *Netěhly*, *Newczehle*, 18. století jako *Neuczehle* a teprve v roce 1872 získává konečnou podobu Nevcehle (Nekuda, 2005: s. 920).

- 9. Ostatní jména** - do této kategorie jsem zařadila oikonyma, u nichž buď není původ názvu známý a dohledatelný, případně Vladimír Šmilauer nevymezil takové podkategorie, do nichž by bylo možné tato oikonyma zařadit.

Horní Dvorce

Záznamy o této obci nalezneme od roku 1353, kdy obec náležela bratrům Ctiborovi a Bočkovi ze Zahrádek (Nekuda, 2005: s. 856). O původu názvu této obec se toho ví velmi málo. V roce 1353 byla tato obec zaznamenána do historických pramenů jako Dworzecz, v počeštělé podobě tedy Dvořec (Hosák, Šrámek, 1970: s. 207). Historici

se tedy domnívají, že původní název tohoto místního jména byl Dvořec a až v 16.století se změnil na Dvorce (Nekuda, 2005: s. 856). Je velmi pravděpodobné, že došlo k drobným dialektologickým úpravám kvůli lepší výslovnosti, konkrétně zřejmě došlo k přesmyknutí *-e-* z Dvořec na Dvořce a poté k depalatalizaci *ř* na *r* z Dvořce na Dvorce. Dvorce byly pomocí přívlastku Horní a Dolní rozlišeny až v 19.století (Nekuda, 2005: s. 856).

Lhotka

Písemné záznamy o obci spadají do roku 1385, kdy je uváděna jako součást zboží hradu Šternberka. Na základě těchto historických záznamů byla označována jako Lhota pod Hradem.

Lhotka je deminutivem od místního jména Lhota, ale proč tomu tak je, není možné dohledat. V okolí Telče se totiž žádná Lhota, od níž by bylo potřeba Lhotku odlišit, nenachází.

Už od konce 17.století se v písemných pramenech objevuje přívlastek, který naznačuje, že jde o malou Lhotu. Od roku 1678 až po rok 1846 je zaznamenávána jako Klein Lhota. Koncem 19.století se objevuje oficiální název obce Malá Lhota, který byl od roku 1924 upraven na Lhotka (Nekuda, 2005: s. 902).

Palupín

První písemný doklad o obci pochází z roku 1368 (Nekuda, 2005: s. 937). Co se původu názvu obce týče, nelze o něm s jistotou říct téměř nic. Jistá je jen přípona *-ín*, která se podle Hosáka a Šrámků zpravidla připojuje k nějakému osobnímu jménu zakončenému na *-a/-ě* (Hosák, Šrámek, 1980: s. 218).

Je potřeba hledat původ názvu obce spíše v dialektech. Jako jednu z možností uvádí Hosák a Šrámek analogii k moravskému výrazu *paluda*, který má význam toho, kdo se loudá, toulá, zkrátka od slovesa *loudati se*. Na základě této analogie by výraz *palupa* mohl být odvozen od slovesa *lúpiti*, jakožto špatný zloděj, nespolehlivý loupežník. Prefix *pa-* by tak plnil funkci vyjádření něčeho hanlivého, špatného (Hosák, Šrámek, 1980: s. 218).

Studnice

První zmínka o obci pochází z roku 1356, kdy se v historických záznamech objevuje v souvislosti se jménem Hoch a jeho manželka Klára ze Studnice (Nekuda, 2005: s. 986). Při výkladu původu jména jsou možné dvě varianty. Může jít o substantivizaci adjektiva studnice ve smyslu „studená voda“. Druhá varianta se přiklání k tomu, že Studnice jsou plurálem k apelativu studnice, což je deminutivum od studně. Vzhledem k tomu, že všechna naše místní jména jsou od původu plurálová, přiklání se i Hosák se Šrámkem k možnosti, že Studnice je plurálový tvar deminutiva od studně (Hosák, Šrámek, 1980: s. 515.) Studnice tedy označují místo, kde jsou studně a studánky (Nekuda, 2005: s. 985).

8. Závěr

Tato bakalářská práce byla věnovaná problematice toponym v okolí Telče. Z důvodu velkého množství toponym vyskytujících se v této oblasti, byla zpracována podrobně jedna z podkategorií toponym – oikonyma, názvy obcí.

V úvodní kapitole jsem se věnovala problematice onomastiky, jejímu teoretickému vymezení a vývoji jako vědní disciplíny v českém prostředí. Další část práce je věnována rozdělení onomastiky do jednotlivých podkategorií podle různých kritérií. V závěru této podkapitoly jsou naznačeny dvě nejdůležitější oblasti onomastiky – antroponomastika, toponomastika. Právě toponomastice je věnována celá další kapitola. V rámci kapitoly *Toponomastika* je podrobněji zpracována také oblast toponym a obecně rozdělení zeměpisných jmen. Místním jménům je věnována samostatná kapitola, kde je větší pozornost věnována oikonymům a zároveň je vyložena klasifikace místních jmen z hlediska slootovorného a významového podle různých koncepcí. Poté se věnuji vlivu faktorů, které výrazně ovlivňují studium zeměpisných jmen. Jde o filologii, dialektologii a vliv cizích jmen, k nimž je přiřazena jejich klasifikace. Podrobněji je rozpracována oblast dialektologie v okolí Telče.

Další kapitola byla věnována metodologii postupu analýzy jednotlivých oikonym. Jsou zde zmíněna kritéria výběru obcí, celková struktura zaznamenávaného oikonyma včetně historických písemných záznamů názvů obce. Zároveň jsou stanoveny i podmínky, na základě kterých hodnotím poznatky své práce.

Následně přecházíme k analýze jednotlivých oikonym a jejich zařazení do příslušných kategorií podle významu jejich názvu. Na základě analýzy jsem vybrala kategorizaci do devíti skupin podle významového hlediska V. Šmilauera (1966). Jeho klasifikaci jsem zvolila na základě předběžné analýzy jazykového materiálu a zároveň také z toho důvodu, že byla ze všech koncepcí nejpodrobnější. Oikonyma, u nichž nebyl zjištěn původ názvu, případně neodpovídala žádné vymezené kategorii, byla zařazena do poslední kategorie *Ostatní jména*.

Analýze bylo podrobena 73 obcí ve vzdálenosti 20 kilometrů od Telče, včetně Telče samotné. Většina obcí z okolí Telče byla zařaditelná s výjimkou 4 obcí, u nichž nebyl

původ zcela průhledný, případně je nebylo možné zařadit do vymezených kategorií. Konkrétně šlo o obce *Horní Dvorce, Lhotka, Palupín a Studnice*.

Informace o jednotlivých obcích jsem zjišťovala v dostupných publikacích věnujících se obcím na Telčsku. V několika případech jsem měla možnost i osobního setkání s pamětníky, ale tato svědectví většinou nelze opřít o vědecky a historicky nashromážděná fakta.

Cílem mé práce bylo zpracovat analýzu jednotlivých oikonym v okolí Telče a zároveň se pokusit potvrdit nebo vyvrátit hypotézu Jaroslava Davida o tom, že na Vysočině obecně se vyskytuje nejvíce jmen odvozených od jmen, která pojmenovávají lidi, následně od jmen, která vyjadřují přivlastnění a od jmen, která primárně označují určitou lokalitu.

Na základě zařazení oikonym z okolí Telče do jednotlivých kategorií lze skutečně potvrdit tuto hypotézu, jelikož nejvíce názvů obcí je odvozeno od jmen osobních. Tato kategorie v mé práci výrazně převýšila ostatní, jelikož do této kategorie spadá 36 obcí. Druhou nejvíce zastoupenou kategorií byla jména odvozená od země, především půdy, místa, polohy a vody. V rámci této kategorie bylo do příslušných podkategorií rozděleno 10 obcí. Co se jmen vyjadřujících přivlastnění týče, jsou v mé práci zastoupena pouze jednou obcí – *Horními Němčicemi*. V ostatních případech byla vybraná oikonyma do příslušných kategorií zařazována spíše sporadicky. Obecně lze tedy říci, že se hypotéza Jaroslava Davida potvrdila i v mé práci.

9. Seznam literatury a použitých zdrojů

Knižní publikace

- ALBRECHT, J.: *Obrázky z jihozápadní Moravy*, 1.vyd. Dačice: Jaroslav Kaláb, 2007. ISBN 978-80-254-0224-5
- CUŘÍN, F.: *Nářečí, místní jména, slangy*, 1.vyd. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství České Budějovice, 1986.
- ČORNEJOVÁ, M.: *Tvoření nejstarších českých místních jmen*, 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5027-3
- DAVID, J., ROUS, P.: *Neviditelní svědkové minulosti*, Praha: Academia, 2006.
- HARVALÍK, M.: *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*, Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1253-2
- HOSÁK, L., ŠRÁMEK, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezku I*, 1.vyd. Praha: Academia, 1970.
- HOSÁK, L., ŠRÁMEK, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezku II*, 1.vyd. Praha: Academia, 1980.
- KARLÍK, P., NEKULA, M., PLESKALOVÁ, J.: *Encyklopedický slovník češtiny*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- MYŠKA, M.: *Sborník prací Pedagogického institutu v Ostravě: Onomastika jako společenská věda*, 1.vyd., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
- NEKUDA, V.: *Dačicko, Slavonicko, Telčsko*, 1.vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost Brno, 2005. ISBN 80-7275-059-3
- POLÍVKOVÁ, A.: *Naše místní jména a jak jich užívat*, 2.vyd. Praha: Euromedia Group - Knižní klub, 2007
- ŠMILAUER, V.: *Příručka slovanské toponomastiky*, 1.vyd. Praha, 1970.
- ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky*, 2.vyd. Praha, 1966.
- ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*, 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2027-X

Internetové zdroje

http://is.muni.cz/th/11559/ff_d/TEXT_DEF.pdf

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/>

<http://www.mistopisy.cz>

<http://www.telcsko.cz/>

<http://hladov.cz/>

<http://www.isoft.cz/rasna/>

<http://www.studena.cz/>

<http://www.obecjilem.cz/>

<http://www.obecolsi.w1.cz/>

<http://www.krahulci.cz/>

<http://www.zayferus.cz>

<http://horninemcice.cz/>

<http://www.krasonice.cz/>

<http://www.obec-knínice.cz/>

